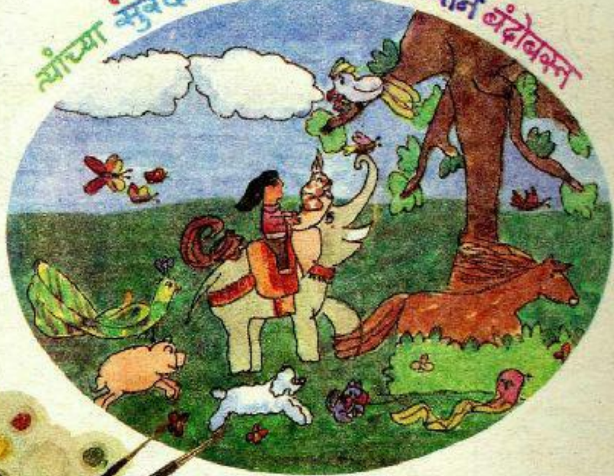

/68

चांदोबा

जून १९९४

हे सारे असती माझे लाडके दोस्त
यांच्या सुरक्षेचा मी नेहमीच करीन बंदोबस्त

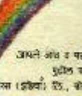

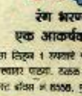

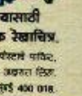

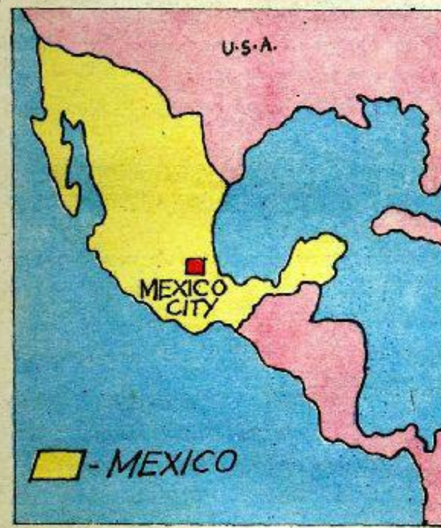
कोरस

मोफत!
रंग भरण्यासाठी
एक आकर्षक रेखाचित्र.

कोरस स्टूडंट्स आर्ट मटेरियल खरेदी करा आणि तुमचे विश्व रंगतदार करा

AKA/593-MR

शेतकऱ्यांना राजनैतिक मान्यता

नव-वर्षाच्या स्वागतार्थ लोक एकमेकांचे शुभ-चिंतन करण्यात मग्न होते. अशाच एका दिवशी मेक्सिको मधील शेतकऱ्यांनी निरंकुश सत्तेविरुद्ध नि:शस्त्र प्रतिकाराची चळवळ सुरू केली. या चळवळीत खूपच हिंसाचार झाला असे निरीक्षकांचे म्हणणे आहे.

आंदोलनाचे नेतृत्व करणारे गोरिला नेता कमांडंट मार्कोस यांनी आपली भूमिका स्पष्ट करताना सांगितले-"आमच्या जवळ काहीच शिल्लक उरले नाही. रहायला घर नाही, कसायला जमीन नाही, करायला काही काम नाहीं, आम्ही काही शिक्षण घेतलेले नाही. आजारी पडलो तर औषध-पाण्याची काही सोय नाही. अशा परिस्थितीत सरकार विरुद्ध बंड करण्याशिवाय आमच्यापाशी दुसरा काही मार्गच उरला नाही. आम्ही तरी काम करणार?" ई.स. १९१० मध्ये शेती संबंधी जी क्रांति झाली तिचे नेता होते एमिलिमोन जपाटा! कमांडंट मार्कोस म्हणतात-जपाटा यांच्या प्रोत्साहनानेच आम्ही 'जपाटिस्टा नॅशनल लिबरेशन आर्मी' ची स्थापना केली. दक्षिण मेक्सिकोमधील बहुसंख्य लोक गरीब शेतकरी आहेत. हा प्रांत अत्यंत मागासलेला आहे. इन्स्टिट्यूशनल रेव्होल्यूशनरी पार्टीच्या जुल्मी राजवटीत येथील जनता त्रासून गेली. येथील शासकांनी स्थानिक इस्टेटींच्या मालकांशी संगनमत केले. या मालक-मंडळींनी अधिकाऱ्यांच्या मदतीने कट रचला आणि शेतकऱ्यांच्या जमिनी गिळंकृत केल्या. शेतकऱ्यांनी पिकवलेल्या मालाची वाजवी किंमत ही त्यांना मिळेना. ज्या शेतकऱ्यांनी याला विरोध केला, त्यांना निर्दयपणे मारले गेले. सरकारी अधिकाऱ्यांच्या मदतीने या मालक-लोकांनी हजारों एकर जमिनीवर ताबा मिळवला. जे बंड करून उठले त्यांना तुरुंगात डांबण्यात आले. अधिकारी-वर्गाने राजरोस श्रीमंतांना मदद केली. अशी परिस्थिति निर्माण झाली की

शोषित शेतकऱ्यांपुढे बंडखोरीशिवाय अन्य काही मार्गच राहिला नाही.

१ जानेवारी रोजी अमेरिका, कॅनडा व मेक्सिको यांच्यात नाफ्टा (नॉर्थ अमेरिकन फ्री-ट्रेड ॲग्रीमेंट) नावाचा एक करार झाला. या कराराने आगीत तेल ओतण्याचे काम केले. शोषित जनता यामुळे अधिकच संतापली. या करारानुसार अमेरिकेतील निरुपयोगी वस्तु व हिणकस धान्य आपल्या देशात येईल व ते आपल्यावर लादले जाईल असे भय शेतकऱ्यांना वाटू लागले. म्हणून लोकांनी बंड उभारले व आपला विरोध प्रकट केला. सुमारे दोन हजार शेतकरी गोरिलांनी सर क्रिस्टबाल, डेलास कासस, ओकासिंगे, मार्गरिट्टास, अल्ट्रा मारिनो वगैरे डोंगरी प्रदेशातील शहरे तीन दिवस आपल्या ताब्यात ठेवली. तीनशे गोरिलांनी क्रिस्टबाल नगरपालिकेवर ताबा मिळविला आणि तेथील फाइली, संगणक, खुर्च्या, टेबले यांची खूब मोडतोड केली. आणखी काही ठिकाणी सरकारी कार्यालयांची होळी करण्यात आली. १२० गोरिलांची तुरुंगातून सुटका करण्यात आली.

मेक्सिकन सैन्याने जमिनीवरुन व आकाश मार्गाने गोरिलांना वेढले आणि एक आठवडा भरात त्यांना जंगलात पिटाळून लावले. या धुमश्चक्रीत सुमारे तीनशे गोरिला मृत्युमुखी पडले. गोरिलांच्या दहशतीमुळे हजारो लोक आपले गाव सोडून गेले.

रोमन कॉथॉलिक बिशप सॅम्युएल रुइस हे या कांडाला जबाबदार आहेत असा सरकारने त्यांच्यावर आरोप केला. त्यांनी या आरोपाचे खंडन केले आणि सरकारला सावधगिरीची सूचना दिली की गरीब शेतकऱ्यांच्या बाबतीतील धोरणात बदल होणे आवश्यक आहे. गरीब शेतकऱ्यांबाबतची नीति बदलण्याचे त्यांनी जोरदार समर्थन केले. त्यांनी असे ही प्रतिपादन केले की जे सरकार गरीब शेतकऱ्यांना सुखाने राहू देत नाही ते सरकार कधी ही कायम टिकणार नाही. शेतकऱ्यांचे मूलभूत अधिकार हिरावून घेण्याचा प्रयत्न कोणत्याही सरकारने करू नये.

सत्तर वर्षे सत्तारूढ असलेल्या सरकारला आता समजून चुकले की शेतकऱ्यांच्या समस्यांबाबत उदासीन राहून चालणार नाही. गोरिलांना दडपून टाकण्याचे धोरण सरकारने बदलले. 'जपाटिस्टा आर्मी' ला एक राजनैतिक पक्ष म्हणून सरकारने मान्यता दिली. त्यांच्याशी चर्चा करायला सरकार तयार झाले. निरीक्षक म्हणतात की लवकरच होणाऱ्या निवडणुकीत गोरिलांचे उमेदवार ही भाग घेतील.

मेक्सिको : काही ऐतिहासिक माहिती

- बहुसंख्य लोक स्पॅनिश भाषा बोलतात.
- सोळाव्या शतकापर्यंत मायाइंडियन राज्ये असत.
- १५२० ते १८२० पर्यंत स्पेनचे शासन असे.
- १८२९ मध्ये स्पेन पासून स्वातंत्र्य मिळाले.
- १८४६ ते ४८ - अमेरिकेशी युद्ध.
- १८४८ माया इंडियनांची बंडखोरी दडपून टाकली.
- १९१० - जपाटा यांच्या नेतृत्वाखाली शेतकऱ्यांचे आंदोलन.
- १९१७ - नवीन घटना बनवली गेली आणि आधुनिक युगाचा प्रारंभ.
- १९२० - 'इन्स्टिट्यूशनल रेव्होल्यूशनरी पार्टी' च्या हाती सर्व अधिकारसूत्रे.

नावांची विक्री

विजयपुरीच्या बाजारातल्या एका कोपऱ्यात बसलेला म्हातारा जोरजोरात ओरडत होता, "नावं घ्या नावं!"

या म्हाताऱ्याचे नाव होते प्रताप. त्याची बायको अलिकडे आजारीच असे; अन् त्याला एक उपवर मुलगीही होती. एका युद्धात त्याचा एक पाय तुटून तो पांगळा बनला अन् आणखी दुर्भाग्य म्हणजे कुठल्याशा कारणाने राजाची त्याच्यावर खप्पा मर्जी झाली.

नाव विकायला बसलेल्या प्रतापला पाहून, लोकांना वाटले की 'म्हाताऱ्याला वेड लागलेय.' जोगी नावाचा एक लहानमोठ्या चोऱ्या करणारा माणूस त्याच वेळी संधी साधण्या साठी बाजारात फिरत होता. त्याने प्रतापला विचारले, "अरे बाबा, पैसे देऊन नावं खरीदणारा कोणी तरी असेल का या जगात?"

"तुमचे म्हणणे खरेच! पण मी जी नावं विकायला बसलोय, ती अशी तशी नावं नव्हेत, फार बहुमूल्य आहेत ती! त्यातले सत्य अन् महत्व जाणणारा एकादा माणूस लाखो रूपये द्यायला ही तयार होईल!" प्रताप म्हणाला.

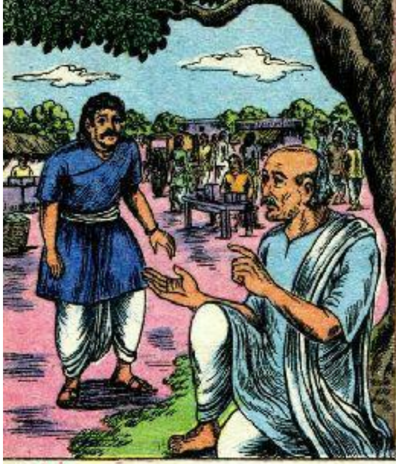
जोगी म्हणाला, "तुझ्या नावात असं काय खास आहे, ते सांग तर खरं!"

"अंहं! फुकट नाही सांगणार! प्रत्येक नावा साठी पंचवीस हजार रुपये आगाव् द्यायला हवेत. मगच सांगेन." म्हातारा म्हणाला.

त्याच्या या बोलण्यावर हसून जोगी म्हणाला, "अरे पण तुझी नावं खरंच मूल्यवान आहेत, असं कळेपर्यन्त तुला कोणी फुटकी कवडी ही नाही देणार. एक नाव सांग. मला लाभ झाला, तर अगदी इथेच येऊन तू मागशील ती किंमत देईन मी."

त्याच्याकडे नीट न्याहाळून पाहून प्रतापने मनात एक निर्णय घेतला. तो म्हणाला, "तुझ्यावर विश्वासून एक नाव सांगतो तुला. व प्रामाणिकपणे माझे पैसे आणून दिलेस, तर तुला

विद्याधर पंडित

दुसरंही एक नाव सांगेन मी.'' नन्तर तो सांगू लागला, ''काही वर्षांपूर्वी विजयपुरीच्या सरहद्दीवरील काही गावांत एका वाघाने खूपच धुमाकूळ घातला. राजाने शेवटी त्याने दवंडी पिटवली की, जो कोणी हा वाघ मारील त्याला एक लाख रुपये इनाम दिले जाईल. यानन्तर काही दिवसांनी एका गावच्या सीमेवर त्या वाघाचं प्रेत दिसून आलं. पण इतकंच कळलं की शिकाऱ्याचं नाव चक्रधर आहे, माणूस सापडला मात्र नाही. आता तू या नावायोग्य वेष करून राजाला भेट. ते बक्षिस नक्की मिळेल तुला.''

जराही वेळ न लावता जोगी वेष पालटून राजाकडे गेला अन् 'काही दिवसांपूर्वी वाघ मारणारा चक्रधर तो मीच.' असे राजाला सांगू लागला.

शंका येऊन राजाने त्याला विचारले, ''अरे मग बक्षिस घ्यायला इतके दिवस का लावलेस?''

''म्हाताऱ्या आईबापांना काशीयात्रेला न्यायचं होतं. त्यांची सेवा घडत नसेल, तर पैसे काय करायचेत? यात्रेला गेल्यामुळेच अुशीर झाला मला!'' जोगी मोठ्या नम्रतेने बोलला.

राजाची शंका दूर झाली. त्याने जोगीचा सन्मान करून त्याला एक लाख रुपये दिले.

दुसऱ्या दिवशी प्रतापला भेटून तो म्हणाला, ''तु बरोबरच सांगितलंस हं! आता तू दुसरं नावही सांगितलं तर पंचवीस हजार रुपयेच काय, पण मिळणाऱ्या रकमेतला अर्धा हिस्साही देईन मी तुला.''

''केलेल्या वायद्या प्रमाणे तू जे पैसे देशील, त्यातनंच मी आपल्या रुग्ण बायकोची शश्रूषा, अन् मुलीचं लग्न करू शकेन. तू जर मला बनवलंस, तर मी मातीला मिळेन.'' म्हातारा काकुळतीने म्हणाला.

''कित्ती भोळा रे तू! मला इतकी मदत करतोयस, अन् मी फसवीन तुला? तुझी मुलगी ही माझीही मुलगीच नव्हे का? आजपासून मला परका नको समजूस तू!'' मोठ्या गोड शब्दात जोगीने म्हाताऱ्याला विश्वास दिला.

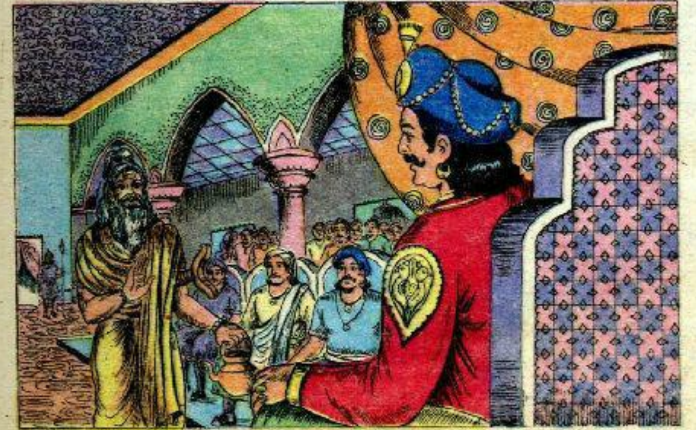
आता प्रताप सांगू लागला-''पाच पिढ्यांपूर्वी महापात्र नावाचा एक महामुनी हिमालयातून इकडे आला होता. तो विजयपुरीच्या राजाला भेटला. राजाला आशिर्वाद देत तो म्हणाला होता, ''तुझा वंश पाच पिढ्यांपर्यन्त राज्यशासन करत राहील. तुझ्या शासनकाळात तू व प्रजा सुरक्षित व सुखी जीवन व्यतीत कराल. नंतर जाता जाता मुनी असंही म्हणाला की, पाच पिढ्यांनन्तर मी स्वतः पुन्हा इथे येअून भेटेन. आपले मूर्ख महाराज समजत आहेत की, त्या महापात्र मुनींमुळेच आपलं राज्य सुस्थिर आणि प्रजा सुखी आहे. त्यांना असंही कळतंय की महामुनी आपल्या याच पिढीत पुन्हा येअून दर्शन देतील. मोठ्या आतुरतेनं ते मुनीची वाट पहात असतील. तू वेष पालटून राजाला भेटलास तर राजा तुला अगणित मूल्यवान वस्तु भेट देईल.''

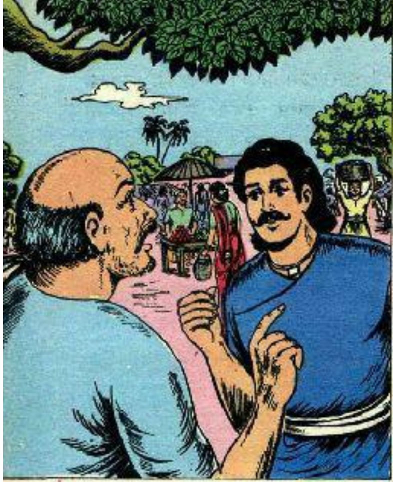
जोगीने जराही अुशीर न करता आपले केस पांढरे केले आणि शरीरभर भस्म फासले. गळ्यात रुद्राक्षमाळा धारण करून तो राजाकडे गेला. 'आपण महापात्र नावाचे मुनि असून हिमालयातून आलो आहोत'-असे त्याने सांगताच राजाने आनन्दाने आठवडाभर अुत्सव साजरा केला आणि खूपशा मौल्यवान वस्तु देअून जोगीला रवाना केले.

पुरस्कारार्थ मिळालेल्या वस्तूंच्या धनातून जोगीने शहरात एक वैभवशाली महाल अुभा केला. प्रतापचे नाव विसरून जाअून स्वतः खूप आरामात राहू लागला.

काही दिवसांनी 'प्रताप सध्या काय करतोय' हे पहाण्यासाठी जोगी त्याला भेटायला गेला.

प्रताप खरे तर त्याचीच मोठ्या आतुरतेने

वाट पहात होता. परन्तु तो समोर आल्यावरही 'आपण जणू त्याला ओळखतही नाही' असे नाटक त्याने केले. अन् नेहमी प्रमाणे 'नावं घ्या नावं!' असे ओरडत राहिला.

जोगी त्याच्या अगदी जवळ जाअून रागाने म्हणाला, "खोटारडा कुठला! आपल्याजवळ फक्त दोनंच नावं आहेत, असं म्हणाला होतास नं!"

प्रताप हसतच अुत्तरला, "तू तर मला कित्ती फसवलं आहेस! त्याच्यासमोर माझ्या खोट्याची काय किंमत?"

"मग आता पण मला एक नाव सांग. देवाशप्पथ, यावेळी मी फसवणार नाही तुला." जोगी त्याला काकुळतीने म्हणाला.

"मी इतका वेडा आहे की काय? पुन्हा तुला नाव सांगू?" प्रताप अजून रागातच म्हणाला.

"ठीक आहे, मग एक काम कर. तू मला नाव सांग अन् माझ्याबरोबरच राजाकडे चल. जे बक्षिस मिळेल ते तू स्वतःच आपल्या हाती घे." प्रतापचा विश्वास संपादण्यासाठी जोगी म्हणाला. पण मनात पुन्हा त्याला फसवायचाच त्याचा विचार होता.

हा प्रस्ताव प्रतापने मानला. तो म्हणाला, "यावेळी 'मी बलभद्र आहे' असं राजाला सांग. वेष बदलायची ही काही आवश्यकता नाही. कारण हे नाव राजाल फक्त ऐकूनच माहीत आहे. बलभद्र हा महापराक्रमी आणि शूर वीर आहे. त्यांच नाव ऐकूनच राजा थरथर कापू लागेल. त्यामुळे तू त्याला मैत्रीचा प्रस्ताव केलास की लगेच तो तुला भरभरून बक्षिसं देईल."

भरल्या दरबारात जाअून जोगी राजाला भेटला आणि म्हणाला, "राजा, मीच तो महापराक्रमी बलभद्र!"

ते ऐकून क्षणभरच राजा अवाक झाला. त्याला डोळ्यासमोर अंधारी आल्यासारखे वाटले. पण लगेच स्वतःला सावरून त्याने मन्त्र्याला हळूच म्हटले, "युद्धाबद्दलच्या गुप्त बातम्या शत्रूला सांगितल्याबद्दल आपण बलभद्रला हद्दपार केलं होतं. मग पुन्हा इथे यायं धाडस कसं केलं यानं?"

जोगीला आपादमस्तक न्याहाळत मन्त्री म्हणाला, "महाराज, हा माणूस बलभद्र नव्हेच. आपण त्याला पाहिलं नसलं तरी मी चांगलं पाह्यलाय त्याला. आपण हद्दपार केल्यानन्तरही पुन्हा हद्दीत शिरल्यानन्तर सीमेवरच्या शिपायांनी त्याचा वध केला होता. तेव्हा तो जिवन्त असायची शक्यताच नाही." नंतर जोगीकडे नाराजीने पहात मन्त्री म्हणाला, "चोरीच्या अपराधासाठी तुरुंगात पाठवलेला माणूस, तो तूच ना? शिक्षा भोगून नुकतीच तुझी सुटका झाली. तू जोगीच नां? खरं बोल!".

हा प्रश्न ऐकताच भयाने थरथर कापत जोगी म्हणाला, "क्षमा करा महाराज! हे सगळं त्या लंगड्याचं कारस्थान आहे महाराज."

"कोण आहे तो लंगडा? महाराजांना फसवायचा प्रयत्न केल्याबद्दल सुळावर चढावं लागेल, हे माहीत नाही त्याला?" मन्त्र्याने विचारले.

लाठीच्या आधाराने कोपऱ्यात अुभा असलेला प्रताप आता पुढे आला अन् प्रणाम करून म्हणाला, "क्षमा असावी महाराज! मी आपल्या सैन्यात एक सैनिक होतो. युद्धात जखमी होऊन लंगडा झालो मी." अन् नंतर त्याने महाराजांना आपली व आपल्या कुटुंबाची दैन्यावस्था वर्णन करून सांगितली. तो म्हणाला, "माझ्यासमोर कुठलाच अुपाय न राहिल्यामुळे मी या जोगीला आपणाकडे चक्रधर व महापात्र यांच्या वेषात पाठवलं. पण त्यानं मला फसवलं. आपणासमोर हजर होण्याचा हा एकच मार्ग मला आढळल्याने मी याला शेवटी 'बलभद्र' बनवून आपणाकडे पाठवला. माझ्या या अुपायानेच तो आपल्या हाती सापडला अन् मलाही आपणाला प्रत्यक्ष भेटायची संधी मिळाली."

प्रतापचे बोलणे राजाने लक्षपूर्वक ऐकले. त्याच्या लक्षात येअून चुकले की, युद्धात असे कितीतरी सैनिक जन्माचे पांगळे झालेले असतील! त्याने ताबडतोब फरमान काढून अशा पांगळ्या सैनिकांना दरमहा काही विशिष्ट रक्कम देण्याची व्यवस्था केली.

एकदा तुरुंगवास भोगूनही जोगीने आपल्या सवयी सोडल्या नाहीत. जोगीला व स्वतःला फसवल्याच्या अपराधासाठी त्याला पुन्हा सहा वर्षांची सश्रम कारावासाची शिक्षा मिळाली.

विश्वासपात्र

सीताराम एक शेतकरी होता. जनावारांना चरायला घेऊन जाण्यासाठी त्याला एका गुराख्याची आवश्यकता होती. जो जेव्हा गुराख्याच्या शोधात होता, तेव्हा एक तरुण त्याच्याकडे आला नि म्हणाला- "मला नोकरी पाहिजे."

"तू जर विश्वासपात्र माणूस असशील आणि मेहनत करायची जर तुझी तयारी असेल तर मी तुला तोकरी देऊ शकतो. माझ्या गुरांच्या देखरेखीचं काम तू करायचं. अगोदर जो माणूस हे काम करायचा त्याने मला चांगलंच फसवलं. गाई आणि वासरांना चरायला गावाबाहेर घेऊन गेला, एक वासरू विकून टाकलं आणि मला खोटंच सांगितलं की वाघाने वासरू खाऊन टाकलं! आसपासच्या जंगलात वाघ असल्याचं मी कधी ऐकलं नाही. त्याच्या बोलण्यावर मी कसा विश्वास ठेवूं?" तो बोलत राहिला आणि संशयी नजरेने तरुणाकडे पहात राहिला.

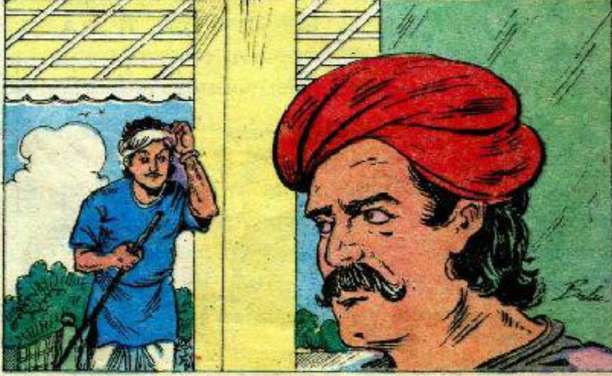
तरुण म्हणाला- "साहेब, मी तसला माणूस नाही. माझं नाव आहे सत्यवान!"

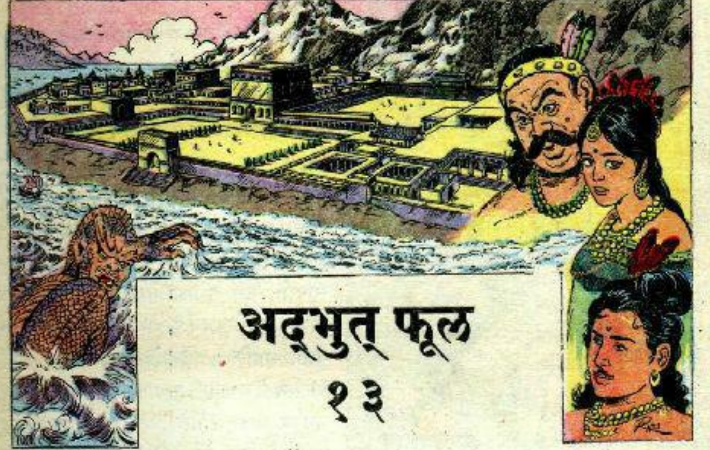
सीताराम त्याच्यां या उत्तरावर हसला आणि म्हणाला- "ठीक आहे. सकाळीच मी जंगलात जनावरांना चरायला सोडून आलो आहे. तू जा नि त्यांना परत घेऊन ये. तुला नोकरीवर ठेवायचं की नाही याचा निर्णय मी मग घेईना."

सत्यवान जंगलात गेला आणि सूर्य मावळण्याच्या वेळेला गुरांना घेऊन परत आला. तो सीतारामला म्हणाला- "मालक, सगळी जनावरं घेऊन आलोय. पण त्या काळ्या गायीने मला फार सतावलं. ती मुळि यायलाच तयार नव्हती."

सीतारामच्या गायीत काळी गाय नव्हतीच. त्याला मोठं आश्चर्य वाटलं आणि तो बाहेर आला. सत्यवान ज्या काळ्या गायीबाबत बोलत होता, तो होता एक जंगली रेडा!

गाय नि रेडा यातील फरक नाही कळला तर कुठं बिघडलं? हा विश्वासपात्र तर आहे. सीतारामला वाटलं हा मेहनती पण दिसतो आहे. त्याने आनंदाने त्या तरुणाला नोकरीवर ठेवलं.

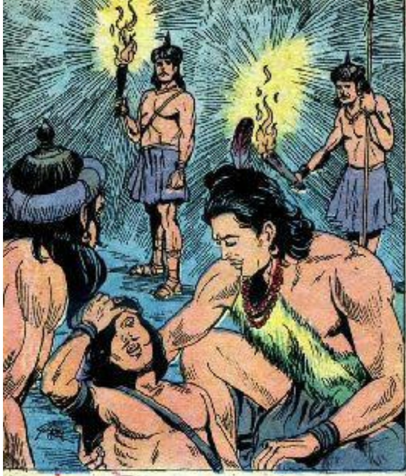

अद्‌भुत् फूल
१३

(राक्षसी प्राण्याला शोधायला आलेल्या अुत्तुंगबरोबर पाठवलेल्या दलनायक नागसिंहने त्याला समुद्रात ढकलून दिले. अुत्तुंगने सुरक्षितपणे परत येअून ही बातमी राजाच्या कानी घातली. स्वत: राजा सेनापती व काही सैनिक बरोबर घेअून समुद्रकिनारी आला. नावांच्या मागे मागे येणारा राक्षस प्राणी त्यांना दिसला. राजा व अत्तुंग यांच्या आज्ञेवरून सैनिकानी जळत्या मशाली बाणांप्रमाणे राक्षसावर फेकल्या. राक्षस आगीत जळून समुद्रात बुडाला. राजा नागपुरीला परत गेला. - त्यानन्तर -)

अुत्तुंग व तीन सैनिक खडकांवरून खाली अुतरले व काही सैनिकाना बरोबर घेअून ते समुद्री-द्वाराजवळ पोचले. हातात मशाली घेअून ते सर्वजण बराच वेळ तेथे अुभे राहिले, परन्तु समुद्रातून कोणीच बाहेर आले नाही. थोड्या वेळाने त्यांना असे दिसले की कोणीतरी मोठ्या कष्टाने बाहेर येण्याचा प्रयत्न करत आहे. अुत्तुंगने त्याला अगोदर खाली बसवले. तो सैनिक अतिशय थकला होता व कोणत्याही क्षणी त्याची शुद्ध जाईल असे वाटत होते. त्याच्या शरीरात अूब आणण्यासाठी अुत्तुंगने त्याच्या हातांचे तळवे व पाय खूप चोळले. थोड्या वेळाने त्या सैनिकाने डोळे अुघडून विचारले, "राक्षस प्राणी आला होता किनाऱ्यावर?" हे विचारताना तो खूप घाबरलेला दिसत होता.

अुत्तुंगने नुसत्या इशाऱ्यानेच 'नाही' असे सांगितल्यावार तो सैनिक सांगू लागला, "हो हो, बरोबरच आहे. तो येईलच कसा इकडे? तो

तर समुद्रातच जळून गेला. अन् आपला दलनायक पण गेला मरून! बरं झालं, लेकाचा मरून गेला. काय पाताळयंत्री माणूस! आपल्या राजा बनायची इच्छा होती. म्हणून त्याने त्या राक्षस प्राण्याशी संगनमत केले. असला दुष्ट माणूस आपण जन्मात कधी पाहिला नव्हता. तो दुष्ट आम्हाला धमक्या देत होता, की आम्ही राक्षस प्राण्याला किनाऱ्यावर पोचवलं नाही, तर आमचा मृत्यु निश्चित होता... पण स्वतःच मरून गेला. आम्हाला लालूच दाखवत होता की, तो राजा झाला की आम्हाला खूपसं धन देईल अन् अुच्च स्थान पण देईल! हे बोलत असतानाच अचानक तो राक्षस पाण्यातून वर आला अन् आम्ही तर गर्भगळित झालो! दलनायकाने ती शताब्दी फुलं त्याच्या समोर फेकली, पण तो राक्षस आपल्या विशाल हातांनी आमच्या नावा पकडू लागला. पण नेमक्या त्याच वेळी किनाऱ्यावरून जळत्या मशाली त्याच्या अंगावर पडू लागल्या, अन् त्यानं समुद्रात बुडी मारली. थोड्या वेळानं आमच्या नावा खालून वर अुचलल्या जाअू लागल्या. त्याने सगळ्या नावा अुलट्या-पालट्या केल्या अन् तो फुलं गोळा करू लागला. पण मशालीची आग त्याला सहन होईना. तो अेकदम पेटला अन् पाण्यात बुडून गेला. बाकीच्या दिशाहीन शिपायांवर काय परिस्थिती ओढवली कुणास ठाअूक! सर्वच जण भयंकर घाबरून गेले होते. आता या राक्षस प्राण्यापुढे काय करावे हे कोणासच समजेना. त्याचे आक्राळ-विक्राळ स्वरूप पाहून सर्वांची घाबरगुंडी उडाली. त्याच्याशी युद्ध करणे कोणाला ही शक्य नव्हते. मी आपला कसाबसा किनाऱ्याकडे आलो."

"दलनायक नागसिंहने मला नावेतून ढकलून दिलं. तू परत आल्यामुळेच नन्तर कायकाय घडलं, ते आम्हाला कळू शकलं." अुत्तुंग म्हणाला. "चला, आता सेनापतींना भेटून त्यांना सारं काही सांगू या." तो सैनिक म्हणाला, "मी पण येतो तुमच्याबरोबर."

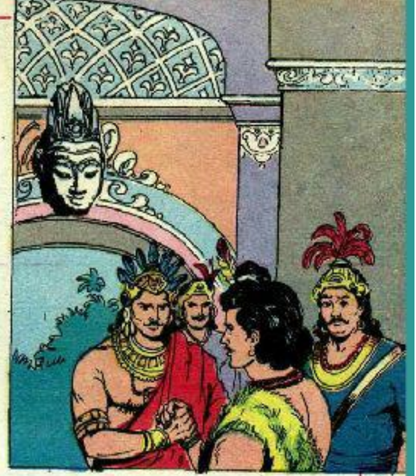
आता सूर्योदय होत होता. समुद्र किनाऱ्याला स्पर्श करत असलेले एक प्रेत त्यांना दिसले. जवळ जाअून पाहिले, तेव्हा असे दिसले की प्रेताचा चेहरा व शरीर जळून गेलेले आहे! दिसायला ते शरीर भयानक दिसत होते! ते नीट पाहिल्यावर अुत्तुंग म्हणाला की, "ते बहुधा त्या राक्षसाचेच शरीर असावे! इथे दोन सैनिकांनी थांबावे. मी राजधानीत जाऊन ही बातमी सेनापति व राजाळा सांगतो."

अुत्तुंग जेव्हा सेनापतीकडे पोचला, तेंव्हा काबुईही त्याच्याजवळ बसलेला होता. त्याला पहाताच सेनापतीने विचारले, "सैनिक सुरक्षितपणे किनाऱ्यावर आले का? दलनायकाचे काय झाले?"

"दलनायकाचा काहीच पत्ता नाही! तेथे काय घडलं ते आपण स्वतःच ऐका." अन् त्याने सैनिकाकडे इशारा केला.

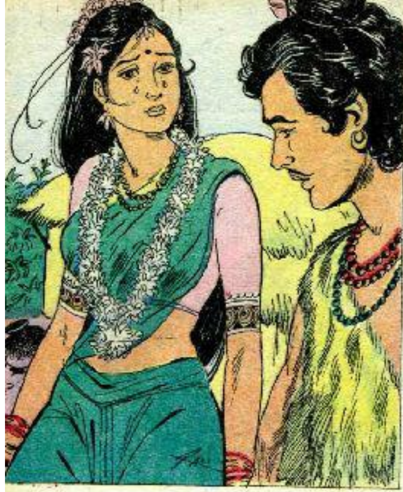
सैनिकाकडून सारी हकिकत ऐकल्यावर सेनापती म्हणाला, "दलनायक नागसिंहला नक्कीच जलसमाधी मिळाली असली पाहिजे. आणि त्या दुष्टाला अशीच शिक्षा मिळाली पाहिजे. त्याच्या कारवाया आम्ही जाणून होतो. फारच भयंकर माणूस! पण अशी दुष्ट कामे माणूस किती दिवस करीत राहणार? शेवटी त्याचेच भाग्य त्याच्या आड आले. पण त्याच्या मृत्यूच्या बातमीनं महाराजांना आनन्द मात्र नक्कीच होणार नाही. त्यांचा मेव्हणाच आहे नं तो!" असे म्हणत तो राजाकडे गेला. बाकी सर्वजण ही त्याच्या बरोबरच गेले.

अुत्तुंग व सैनिकाने दिलेली वार्ता सेनापतीने राजाला सांगितली. राजा अुत्तुंगला म्हणाला, "माणिक्यपुरी बरोबरच तू आमच्या राज्याचंही

रक्षण केलं आहेस. नाहीतर आमच्या राज्यावर ही त्या राक्षस प्राण्याची धाड आली असती. त्याच्याशी लढणं आमच्या सैन्याला कधीच शक्य झालं नसतं. आमचा सर्वनाश झाला असता! तुझं धाडस स्तुत्य आहे. युवकांना हा एक आदर्श आहे. तुला कबूल असेल तर आमच्या सेनेत मी तुला दलनायक बनवतो. बोल, आहे कबूल?"

इतक्यानत सेनापती म्हणाला, "आपला विचार अत्यन्त चांगला आहे महाराज! आपल्या पहाडी जमातीचे लोग सैन्यात यायला राजी नसतात. अुत्तुंगने हे स्थान घेतलं, तर तेही सर्वजण अुपयोगी पडतील. उत्तुंग सारखा उमदा पराक्रमी योद्धा आपल्याला शोधून ही सापडणार नाही. केवळ भाग्याननेच हा आपल्या राज्यात ये

ऊन पोचलेला आहे.

काबुईही आनन्दाने म्हणाला, "अुत्तुंग दलनायक झाला, तर तो आम्हा सर्वांचाही नाईक बनेल."

क्षणभर विचार करून अुत्तुंग म्हणाला, "आपणा सर्वांच्या प्रेमाबद्दल आभारी आहे मी! पण मी माणिक्यपुरीहून इथे का आलो, हे ही तुम्हा सर्वांना माहीतच आहे. माझी माणसं माझ्या परतण्याची वाट पहात असतील. आपण मला परत जायला परवानगी द्या. मला माझ्या कामगिरीवर निघून बरेच दिवस झाले आहेत. माझ्याविषयी काहीच बातमी त्यांना तिकडे कळलेली नसावी. त्या सर्वांना मोठी चिंता लागून राहिली असेल. तेव्हा प्रथम त्यांच्याकडे जाऊन त्यांना सर्व वर्तमान कळविणे हे माझे प्रथम कर्तव्य आहे. आपलं सर्वांचं प्रेम, दया, सहयोग आणि मार्गदर्शन मी कधीच विसरणं शक्य नाही. तुमचे सहकार्य मिळाले नसते तर मला हे यश कधीच मिळाले नसते. मी तुमचा उतराई कसा होकऊ हेच मला कळत नाही."

अुत्तुंगचा हात प्रेमाने दाबत राजा म्हणाला, "शाब्बास! तुझं देशप्रेम प्रशंसनीय आहे! जशी तुझी इच्छा! आपल्या देशी परत जा. पण आजच नको. आणखी एकच दिवस इथे राह्यलास, तर तुझा सत्कार करून पाठवणी करीन मी."

अुत्तुंगने मान हलवून आपली संमती दर्शवली.

काबुई म्हणाला, "महाराज, आपण 'हो' म्हणत असाल, तर मी याला आमच्या वस्तीत नेअून सर्वांना भेटवून आणीन."

"जरूर! पण तुम्ही दोघांनीही अुद्या इथे यायला हवं." राजा म्हणाला. काबूई अुत्तुंगला घेअून आपल्या वस्तीकडे गेला.

ते वस्तीत पोचल्याबरोबर त्यांची वाट पहात बसलेल्या स्त्री-पुरुषांनी त्यांचे स्वागत केले अन् हातातल्या डफल्या वाजवत ते त्यांच्याभोवती नाचू लागले. अुत्तुंगच्या यात्रेच्या यशाचे वर्णन काबूईने सर्वांना सांगितले अन् नंतर आपल्या घरी नेअून काबूईने त्याला खास मेजवानी दिली.

रात्री अुत्तुंगने तिथेच राहून विश्रान्ती घेतली. सकाळी अुठला, तेव्हा त्याला चित्रा

झाडांना पाणी घालत असलेली दिसली. त्याच्या लक्षात आले की ज्या रोपाला ती पाणी घालीत होती ते त्याने दिलेले रोपच आहे. तो हळूच तिच्याजवळ पोचला.

त्याला पाहून चित्राने विचारले, "तुझं माणिक्यपुरीला जाणं पुढे ढकलता नाही येणार का?"

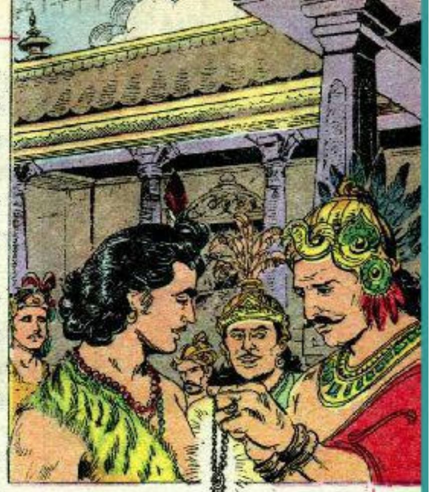
"नाही. मला गेलंच पाहिजे. तिथे माझी माणसं आतुरतेनं वाट पहात असतील." अुत्तुंग अुत्तरला.

चित्रा पुन्हा म्हणाली, "पण मग पुन्हा इथे येअून इथला दलनायक बनशील नं?"

तिच्या 'दलनायक' शब्दामागचा अर्थ त्याच्या लक्षात आला. पण त्याने नकारात्मक मान हलवली. चित्रा बिचारी अश्रू पुसत आत गेली. अुत्तुंगने हात जोडून सर्वांना नमस्कार केला अन् काबुई बरोबर राजधानीकडे निघून गेला.

राजभवनाजवळ राजा व त्याचा परिवार त्याचीच वाट पहात होता. अुत्तुंग व काबुईने राजाला प्रणाम केला. राजा दोघांना आदराने आत घेअून गेला. बरेच लोक दरबारात हजर होते. राजाने अुत्तुंगला आसन देअून त्याचा सर्वांशी परिचय करून दिला. सर्वचजण त्याच्याकडे आदराने पाहू लागले. अुत्तुंगने अुभे राहून सर्वांना प्रणाम करताच सारा दरबार टाळ्यांच्या कडकडाटाने दुमदुमून अुठला.

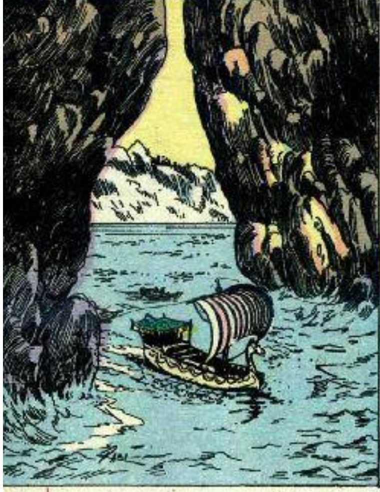
अुत्तुंगजवळ जाअून राजा त्याला म्हणाला, "अुत्तुंग, तुझं साहस अन् देशप्रेम प्रशंसात्मक

आहे. मी मनापासून तुझं शुभचिन्तन करतो." अन् असे म्हणतच राजाने गळ्यातून आपला कंठहार काढत त्याच्या गळ्यात घातला अन् प्रेमाने त्याला आलिंगन दिले.

राजा राणीला नमस्कार करून अुत्तुंग जेंव्हा राजकुमारी मल्लिकाच्या समोर गेला, तेव्हा 'तू आमचं राज्य राक्षसापासून वाचवालंस' असे म्हणत तिने त्याला धन्यवाद दिले.

सेनापतीला ही नमस्कार करून अुत्तुंगने जाण्याची परवानगी विचारली, तेव्हा सेनापती म्हणाला, "राक्षसी प्राण्याला आम्ही समुद्राजवळ पुरून टाकलंय. आमचे सैनिक दोन नावा घेअुन तुझ्याबरोबर माणिक्यपुरीपर्यन्त येतील. ते समुद्रकिनाऱ्यावर तुझी वाटच पहात

आहेत. काबुई किनाऱ्यापर्यन्त येऊन तुला निरोप देईल. आपल्या राजाला आमच्या शुभेच्छा पोचव."

पुन्हा सर्वांना प्रणाम करून अुत्तुंग काबुईबरोबर निघाला. सर्वजण आदराने अुभे राहिले. काबुईने प्रेमाने अुत्तुंगचा हात आपल्या हातात घेतला अन् दोघे समुद्रकिनाऱ्याकडे निघाले.

किनाऱ्यावर पोचताच त्यांना दिसले की, अुत्तुंगची नाव विविध फुलांनी सजवलेली आहे अन् त्यात विविध भेटवस्तु व फळांनी ती भरून ठेवलेली आहे.

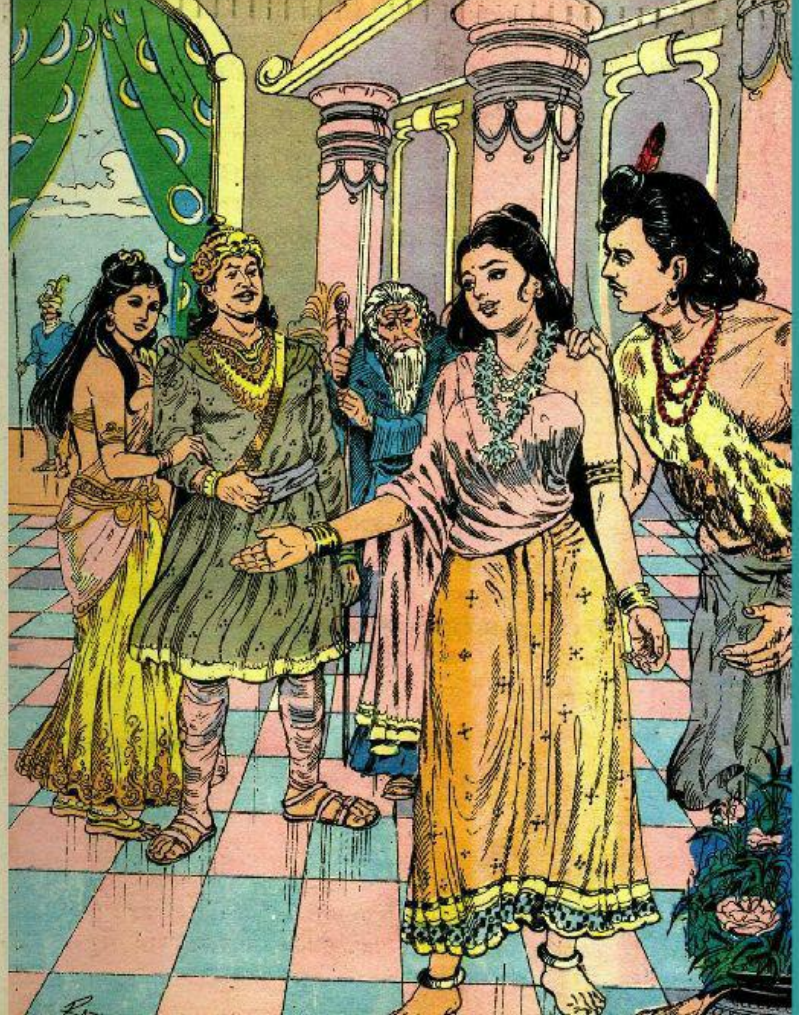
काबुईची कन्या चित्रा आपल्या मैत्रिणींबरोबर किनाऱ्यावर आली होती. हातातली 'शताब्दी फुलं' दाखवत ती म्हणाली की, "लाटांबरोबर फुलं किनाऱ्यावर वाहून आली अन् आम्हाला ती पुन्हा त्याच पहिल्या जागेवर सापडली." सर्वजणी हसू लागल्या.

"फारच छान! यातली काही फुलं माझ्यातर्फे राजकुमारी मल्लिकाकडे पाठवा." असे हसत म्हणून अुत्तुंग आपल्या नावेकडे वळला.

काबुईने त्याला एकदा शेवटचे आलिंगन दिले. अुत्तुंग आपल्या नावेत बसल्याबरोबर ती चालू लागली अन् पाठोपाट सैनिकांच्या दोन नावाही निघाल्या. संध्याकाळपर्यन्त नावा माणिक्यपुरीच्या तटाला लागल्या. तटवर्ती शिपायांनी ताबडतोब ही वार्ता सेनापती गंभीरवर्माला पोचवली. त्याने राजाला कळवण्यासाठी आपला शिपाई पाठवून तो स्वतः ताबडतोब समुद्राकडे निघाला. तो किनाऱ्यावर पोचतापोचताच अुत्तुंग नावेतून अुतरला अन् पुढे होत सेनापतीला म्हणाला, "राक्षस प्राणी मरून गेलाय." सेनापतीचा कानावर विश्वास न बसल्याने त्याने पुन्हां विचारले, "काय मेला? तू मारलास त्याला?"

"नाही, पण सर्व वर्णन मी मागाहून सांगेन. मला अगोदर असं सांगा, कि सर्वजण खुशाल आहेत ना? राजा, राजकुमारी अन् माझी बहीण सर्वजण ठीक?" अुत्तुंगने अुत्सुकतेने विचारले.

"हो, सर्वजण खुशाल आहेत." सर्वजण माणिक्यपुरीकडे निघाले. वाटेत अुत्तुंगने राक्षस प्राण्याचा मृत्यु कसा झाला, त्याची हकिकत

सेनापतीला सांगितली. ते राजभवनासमोर पोचले तेव्हा राजा प्रतापवर्मा, राजकुमारी प्रियंवदा आणि बहीण रजनी हे सर्वजण त्याच्याच स्वागताला समोर अुभे होते.

"वैरंगीमाता तुझं रक्षण करो." असे म्हणत राजाने अुत्तुंगचा हात आपल्या हातात घेतला अन् त्याला तो भवनात घेअून गेला.

"राक्षस प्राण्याच्या पीडेतून आपली मुक्तता कशी झाली, हे वर्णन मला तुझ्या तोंडून अैकायचंय." मागेमागे येणारी राजकुमारी म्हणाली.

राजा म्हणाला, "शंभूकडे निरोप पाठवलाय. तो आता केव्हाही येईल." राजाने अुत्तुंगला स्वतः आसनावर बसवत म्हटले.

दुसऱ्या दिवशी राजगुरु गौरीनाथ ही तेथे आले. अुत्तुंगकडून सारी हकिकत अैकल्यावर ते म्हणाले, "राक्षसाच्या मरणा बरोबर आता 'शताब्दि फुल' ही नक्कीच शापमुक्त झालीत. आता ती दरवर्षी फुलतील."

राजकुमारी हर्षाने मधेच म्हणाली, "मग आता ती आपल्या बागेत लावता येतील ना?"

गौरीनाथ हसत म्हणाले, "होय! नक्कीच."

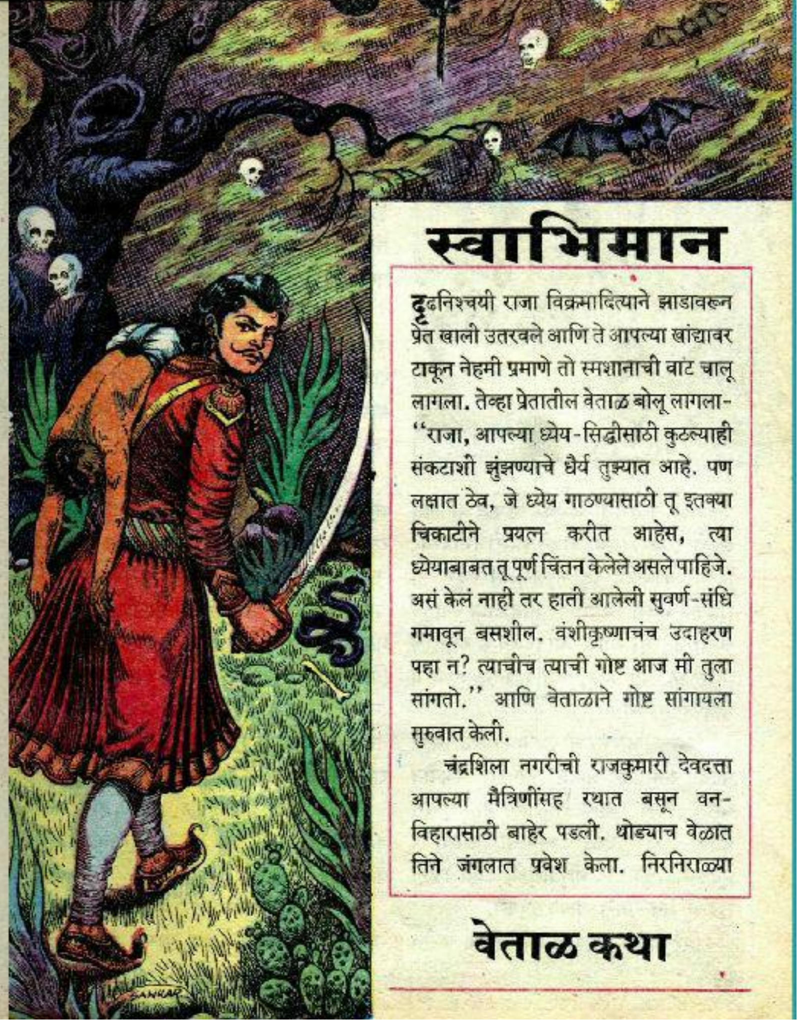
"तुझी इच्छा असेल तसे होईल! त्या अद्भुत् फुलांबरोबरच मी एक मौल्यवान बक्षिस तुझ्या स्वाधीन करतोय बाळ!" राजा म्हणाला.

प्रियंवदा आश्चर्याने पित्याकडे पाहू लागताच राजा म्हणाला, "तुझा विवाह अुत्तुंगशी करून द्यायची इच्छा आहे माझी. प्रजेसाठी त्यानं आपल्या प्राणांचीही बाजी लावली. त्याचं देशप्रेम निःस्वार्थ आहे, साहस असामान्य, चरित्र निष्कलंक अन् व्यक्तित्व महान् आहे. त्याच्याशी तुझा विवाह करून देअून मी आपलं कर्तव्य निभावणार आहे. तुला मान्य आहे नं?"

लाजेने आपले मस्तक राजकुमारीने झुकवले अन् पटकन रजनीचा हात पकडला. रजनीने मोठ्या प्रसन्नतेने तो आपल्या भावाच्या हाती दिला.

(समाप्त)

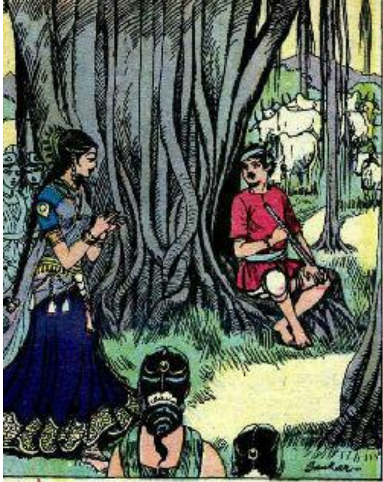

स्वाभिमान

दृढनिश्चयी राजा विक्रमादित्याने झाडावरून प्रेत खाली उतरवले आणि ते आपल्या खांद्यावर टाकून नेहमी प्रमाणे तो स्मशानाची वाट चालू लागला. तेव्हा प्रेतातील वेताळ बोलू लागला- "राजा, आपल्या ध्येय-सिद्धीसाठी कुठल्याही संकटाशी झुंजण्याचे धैर्य तुझ्यात आहे. पण लक्षात ठेव, जे ध्येय गाठण्यासाठी तू इतक्या चिकाटीने प्रयत्न करीत आहेस, त्या ध्येयाबाबत तू पूर्ण चिंतन केलेले असले पाहिजे. असं केलं नाही तर हाती आलेली सुवर्ण-संधि गमावून बसशील. वंशीकृष्णाचंच उदाहरण पहा न? त्याचीच त्याची गोष्ट आज मी तुला सांगतो." आणि वेताळाने गोष्ट सांगायला सुरुवात केली.

चंद्रशिला नगरीची राजकुमारी देवदत्ता आपल्या मैत्रिणींसह रथात बसून वन-विहारासाठी बाहेर पडली. थोड्याच वेळात तिने जंगलात प्रवेश केला. निरनिराळ्या

वेताळ कथा

पक्षांचा कलरव व कूजन ऐकून ती फार आनंदित झाली. इतक्यात एका बाजूने बासरीचे गोड स्वर तिच्या कानांवर पडू लागले. ते ऐकून ती आश्चर्यचकित झाली. ती ताबडतोब रथातून खाली उतरली आणि ज्या दिशेने हे बासरीचे मधुर सूर येत होते, त्या दिशेला आपल्या मैत्रिणींसह गेली.

वडाच्या झाडाखाली एक युवक डोळे मिटून मोठ्या तन्मयतेने आपली बासरी वाजवीत बसला होता. काही अंतरावर गायी चरत होत्या. राजकुमारी आपल्या सख्यांसह युवकामागे जाऊन उभी राहिली. काही वेळाने त्या तरुणाने बासरी-वादन संपवले.

त्याच्या या अपूर्व कलेची प्रशंसा करीत राजकुमारीने जोर-जोरात टाळ्या वाजविल्या. त्या तरुणाला मोठं आश्चर्य वाटलं आणि मागे उभ्या असलेल्या स्त्रियांना पाहून तो घाबरून गेला.

नंतर राजकुमारी त्या युवकाला म्हणाली- "तुझं बासरी-वादन मला खूप आवडलं. कुठं शिकलास इतकी सुरेख मुरली वाजवायला? तुझे गुरू कोण? तुझं नाव काय ते तर सांगशील!"

युवकाने सांगितले- "माझे नाव वंशीकृष्ण. या जंगला जवळच्या गावात मी राहतो. गायींना चरण्यासाठी इथं घेऊन येतो. मला बासरी वाजवायला कुणी शिकवलं नाही. माझी मीच वाजवतो."

थोडा वेळ गप्प बसून नंतर राजकुमारी म्हणाली- "हे बघ, वंशीकृष्ण, मी या देशाची राजकुमारी आहे. आमच्या राजवाड्यावर चल. तुझ्या राहण्याची उत्तम व्यवस्था करीन. तुला चांगला पगार ही मिळेल. रोज मुरली वाजवून मला आनंद द्याचा एवढंच तुझं काम! नीट विचार करून आपला निर्णय घे नि मला सांग. हे एक बक्षिस मी तुला देऊ इच्छिते. स्वीकारलंस तर मला आनंद होईल." असे म्हणत राजकुमारीने एक हिऱ्यांचा हार त्याला दिला.

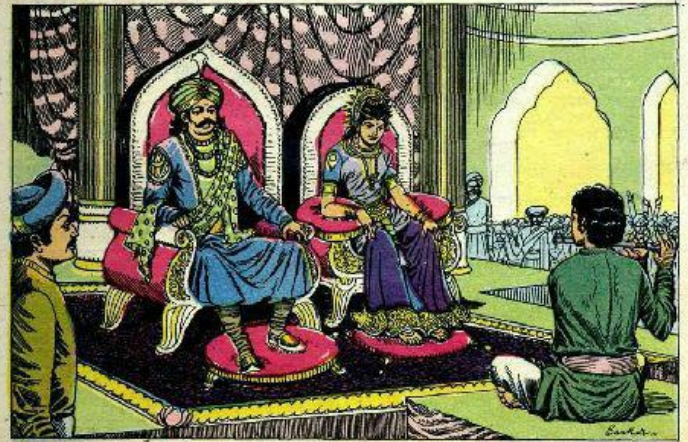
आता सूर्यास्ताची वेळ झाली होती. वंशीकृष्णाने आपल्या गायी गावाकडे वळवल्या.

वंशीकृष्णाला त्या रात्री झोप आली नाहीं. राजकुमारी बाबतचे विचार त्याच्या डोक्यात घुमत होते. शेवटी गाव सोडून राजवाड्यावर रहायला जाण्याचा त्याने निश्चय केला.

आपल्या म्हाताऱ्या वडिलांसह वंशीकृष्ण जेव्हा राजवाड्यावर आला तेव्हा राजकुमारीने आदरपूर्वक त्यांचे स्वागत केले. राजभवनातील एक खोली त्याला रहायला देण्यात आली. त्या दिवसापासून त्याची सर्व जीवन-पद्धति एकदम बदलून गेली. त्याला फक्त एवढंच काम होतं की राजकुमारीच्या इच्छेनुसार तिला बासरी ऐकवायची. एवढ्यासाठी त्याला एक हजार अशर्फ्या वेतन मिळू लागले. आता वंशीकृष्णाला कसली काळजीच राहिली नाही. त्याने आपले संगीताचे ज्ञान वाढवायला सुरुवात केली.

एक दिवशी एक अन्य प्रांतीय माणूस रविचन्द्र महाराजांना भेटायला आला. तो म्हणाला- "मुरली वाजविण्यात माझा हात धरणारा कोणी नाहीं." त्या वेळी देवदत्ता पण राजाजवळच हजर होती. तिने रविचन्द्राला बासरी वाजवायला सांगितले. जवळ जवळ अर्धा तास सुरेख बासरी वाजवून रविचन्द्राने श्रोत्यांना थक्क करून सोडले. सर्वांनी वाहवा करीत जोर-जोरात टाळ्या वाजविल्या. राजाने चांगले मूल्यवान बक्षिस देऊन त्याचा सन्मान केला.

रविचन्द्राच्या मुरली-वादनापुढे वंशीकृष्णाचे वादन देवदत्ताला फिके वाटले. रविचन्द्राच्या मुरलीतून निघणारे सूर ऐकून राजकुमारी म्हणाली- "तू उत्तम संगीतज्ञ आहेस. तू इथंच राहिलास तर आमच्या

दरबाराची शोभा वाढेल. तुझ्या इथे असण्याचा आम्हाला अभिमान वाटेल.'' नंतर तिने महाराजांना विचारले- ''पिताजी, तुमचं काय मत आहे?''

राजा लगेच रविचन्द्राला म्हणाला- ''आजपासून तुझी दरबारी संगीतपटु म्हणून नियुक्ति करण्यात येत आहे. तुला दरमहा चार हजार अशर्फ्या देण्यात येतील. राजधानीत एक संगीत-पाठशाळा ही तू तालवावीस. तुझे संगीताचे कार्यक्रम रसिकांना नित्य रिझवीत राहतील. आमचा हा प्रस्ताव तुला मान्य आहे ना?''

रविचन्द्र आपल्या नव्या नेमणुकीवर बेहद्द खुश झाला. यामुळे दिवसें दिवस वंशीकृष्णाचं महत्त्व कमी होत गेलं. आता वंशीकृष्णाच बासरी वादन ऐकण्यात देवदत्ताला स्वारस्य राहिलं नाही.

अशा वेळी सूर्यशिला नगरीची राजकुमारी पद्मरजनी आपल्या विवाहाची निमंत्रणपत्रिका घेऊन स्वतः देवदत्ताकडे आली. पद्मरजनी देवदत्तेची मावस बहीण होती. त्यांनी आपापसात एकमेकींचे कुशल-क्षेम विचारले आणि खूप गप्पा-गोष्टी केल्या.

पद्मरजनी आपल्या मैत्रिणीच्या हातातून पोपटाचा पिंजरा आपल्या हाती घेऊन म्हणाली- ''ताई, हा पोपट नुसता बोलतो असं नाही, तो गातो सुद्धा!'' याशिवाय पोपटाच्या अन्य विशेषता ही तिने देवदत्तेला सांगितल्या.

पोपट काही वेळ बोलत राहिला. आणि नंतर त्याने गाऊन दाखवले. देवदत्ता पोपटाच्या हुशारी वर खुश झाली आणि तिने त्याचे चुंबन घेतले. तेव्हा पोपट म्हणाला- ''वाहवा! तुमचा १पापा किती गोड आहे हो!'' त्याच्या या बोलण्यावर बहिणी हसत राहिल्या.

बहिणीचे मनोरंजन करण्यासाठी देवदत्ताने संध्याकाळी वंशीकृष्णाच्या बासरी-वादनाचा कार्यक्रम आयोजित केला. रविचन्द्र काही महत्त्वाच्या कामासाठी बाहेरगावी गेल्यामुळे वंशीला ही संधि मिळाली होती.

पद्मरजनीला वंशीकृष्णाचे बासरी-वादन फार आवडले. तिला माहीत होतं की दरबारात एक आणखी संगीतज्ञ ही आहे, आणि सर्व जण त्याची खूप प्रशंसा करतात. म्हणून ती देवदत्ताला म्हणाली- ''ताई, अशी सुंदर मुरली वाजवणारे कलाकार दुर्मिळच! तुझी काही हरकत नसेल तर वंशीकृष्णाला माझ्या बरोबर पाठवशील? तो माझे खूप मनोरंजन करील.''

देवदत्ता हसत म्हणाली- ''जरूर घेऊन जा तू रजनी त्याला. पण एक अट- तुझा पोपट तू मला देऊन टाक.''

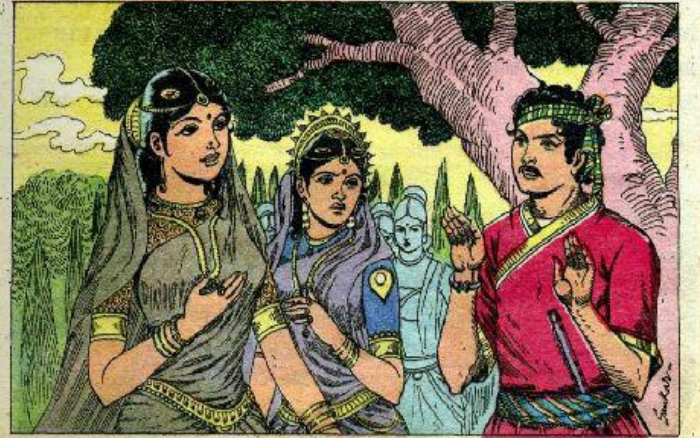
''जरूर, मी पण त्याच्या गोष्टी नि गाणी ऐकून आता कंटाळले आहे.'' पद्मरजनीने अट मान्य केली.

वंशीकृष्ण दोघींचा संवाद शांतपणे ऐकत होता. मधेच दखल देत तो म्हणाला- ''क्षमा करा मला राजकुमारी, मी उद्या आपल्या गावी जाण्याचा निर्णय घेतला आहे.''

''तुला आपल्या वेतनाबाबत चिंता असेल, तर त्याबाबत मुळिच काळजी करू नकोस. इथे तुला जे वेतन मिळते, त्याच्या दुप्पट मी तुला देईन. मग तर येशील?'' वंशीकृष्णाचे मन वळविण्याच्या उद्देशाने पद्मरजनी म्हणाली.

पण वंशीकृष्ण दृढपणे म्हणाला- ''राजकुमारीजी, मला क्षमा करा. आपण किती ही अधिक वेतन दिलं, तरी मी आपल्या बरोबर येणार नाही. माझा हा पक्का निर्णय आहे.''

राजा विक्रमादित्याला एवढी गोष्ट ऐकवून वेताळ म्हणाला- ''राजा, राजकुमारी पद्मरजनीने वंशीकृष्णाला उत्तम संधि दिली होती. पण त्याने तिचा उपयोग केला नाही. हा वंशीचा अडाणीपणा नि मूर्खताच नाही का?

खरी गोष्ट अशी की त्याच्याहून अधिक शास्त्रशुद्ध बासरी-वादन करणाऱ्या रविचन्द्राला त्याला फार हेवा वाटत होता. ज्या राजकुमारी देवदत्ताने त्याला आपल्या दरबारात स्थान दिले, प्रगतीचा मार्ग सुकर करून दिला, तिच्याबद्दला या वंशीकृष्णाच्या मनात कृतज्ञता नाही असे दिसते. जर असे असेल तर तो मुकाट्याने पद्मरजनी बरोबर गेला असता. मला वाटते की हा वंशीकृष्ण हेवेखोर, मूर्ख आणि कृतघ्न आहे. दुसऱ्यांबद्दल त्याच्या मनात जे गैरसमज आहेत, त्यांनुसार तो आपला निर्णय घेतो. आणि मग हे निर्णय चुकीचे ठरतात. माहीत असून ही माझ्या या शंकांचे समाधान जर तू केले नाहीस तर तुझ्या डोक्याचे तुकडे-तुकडे होऊन पडतील."

उत्तरादाखल राजा विक्रमादित्याने निवेदन केलें- "वंशीकृष्णाने पद्मरजनीची इच्छा डावलली याचे कारण काही दुसरेच आहे. आपल्या गावी परत जाण्याचा जो निर्णय त्याने घेतला तो कुणाच्या हेव्यामुळे घेतला असे म्हणणे मूर्खपणाचे आहे. देवदत्ताने वंशीशी सल्ला-मसलत न करता त्याला पद्मरजनी बरोबर पाठविण्याचा निर्णय घेतला. या तिच्या निर्णयामुळे वंशीकृष्णाचे अंतःकरण व्यथित झाले. त्याची भावना दुखावली गेली. गुलामांची खरेदी-विक्री करणारे लोक सौदा करताना त्यांच्या इच्छेचा विचार करीत नाहीत. देवदत्ताने पद्मरजनीला सांगितले की तिने आपला पोपट द्यावा, आणि वंशीकृष्णाला घेऊन जावे. ही तिची मनोवृत्ति पाहून वंशीला विषाद वाटला. आपला स्वाभिमान जिवंत ठेऊन त्याने राजकुमारीचा प्रस्ताव नामंजूर केला. म्हणून वंशीकृष्ण कृतघ्न व मूर्ख होता असा आरोप त्याच्यावर करता येणार नाही."

अशा रीतीने शंका-समाधान झाल्यावर वेताळ शवासह अदृश्य झाला आणि झाडाच्या फांदीवर जाऊन बसला.

-आर्. पट्टाभि यांच्या एका कथेच्या आधारे.

काशीचा पंडित

गौरीपुर मध्ये अवधानी नावाचा एक पंडित रहात असे. काशीतील काही पंडितांकडे राहून त्याने शास्त्रांचे अध्ययन केले आणि चार वर्षांनी घरी परत आला. काशीत विद्याध्ययन केल्यामुळे लोक त्याला काशी-पंडित म्हणू लागले. सर्व जण त्याचा आदर करीत. यामुळे अन्य पंडितांची थट्टा करून त्यांची तो अवहेलना करू लागला.

आपल्या बहिणीला भेटण्यासाठी तो एकदा हरिहरपुरला गेला. रात्रीचे जेवण झाल्यावर बहीण भावाला म्हणाली- "दादा, आज रात्री आमच्या येथील देवळात कल्याण-महोत्सव साजरा होणार आहे. या प्रसंगी सीता-राम कल्याण नावाचा बाहुल्यांचा नाच होणार आहे. तुझ्या मेहुण्यांनी हा कार्यक्रम बसवला आहे. तुझ्या सारख्या काशीच्या पंडितांनी हा कार्यक्रम पाहून त्याची प्रशंसा केली, तर ह्यांच्या अंगावर मुठ भर मांस चढेल!"

यावर अवधानी हसत गप्प राहिला. रात्री मंदिरात बाहुल्यांच्या नाचाचा कार्यक्रम सुरू झाला. कार्यक्रम सुरू करण्यापूर्वी कलाकारांनी अवधानीच्या उपस्थितीचा उल्लेख करून त्याचे अभिनंदन केले. निवेदन करण्यात आले- "आदरणीय पंडितजी, आमचे ज्ञान स्वल्प आहे. आपणा सारख्या महा-पंडितांच्या आगमनामुळे आमचा उत्साह द्विगुणित झाला आहे, आम्हाला प्रोत्साहन मिळाले आहे. जनतेला आमचे कार्यक्रम खूप आवडतात. आमच्या कलेत जे दोष असतील, त्यांबद्दल क्षमा करावी."

अवधानी आपल्या अहंकाराने भाषणात म्हणाला-"तुम्ही उदर-भरणासाठी आपली कला राबवीत आहात. माझ्या मेहुण्यांनी दया करून तुमच्यासाठी हा कार्यक्रम लिहून दिला आहे. लेखक माझे मेहुणे असल्यामुळे काही बदल व सुधारणा मी त्यांना सुचवीन"

कार्यक्रम सुरू झाला. दशरथाकडून पुत्र-

सुरेश जोशी

प्राप्तीसाठी यज्ञ-स्थळी एकवीस प्रकारच्या वृक्षांच्या लाकडांनी बनवलेले स्तंभ उभारण्यात आले होते-असं सूत्रधाराने सांगितलं.

बस, अवधानी एकदम उठून उभा राहिला नि म्हणाला- "काय म्हणता? एकवीस प्रकारच्या वृक्षांच्या लाकडांनी बनवलेले खांब यज्ञ-मंडपात उभे केले होते? ठीक आहे, तुम्ही एकवीस वृक्षांची नावं नका सांगू. निदान दहा झाडांची नावं तरी सांगाल?"

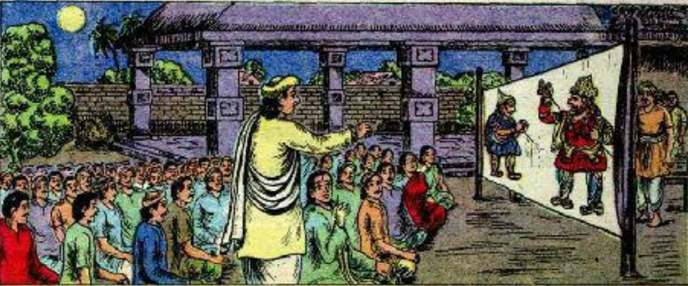
हे ऐकून सूत्रधाराला चांगलाच राग आला. तो आवेशाने अवधानीला म्हणाला- "महाराज, आमच्या निवेदनात काही अतिशयोक्ति झाली असणं शक्य आहे. आपणा सारख्या पंडितांनी ती आम्हाला सांगितली तर पुढच्या प्रयोगाच्या वेळी आम्ही ती सर्व नावं आपल्या श्रोत्यांना ऐकवूं." आता अवधानी बुचकळ्यात पडला. त्याच्या तोंडून शब्द बाहेर फुटेना. इतक्या झाडांची नावं त्याला तरी कुठे माहीत होती?

मेहुण्यांनी अवधानीची अवस्था ओळखली. ते सूत्रधाराला म्हणाले- "माझे मेहुणे सुप्रसिद्ध काशी-पंडित आहेत. त्यांना माहीत नाही असा विषय नाही. यज्ञ-मंडपातील स्तंभांची नावं त्यांनीच तर मला सांगितली होती. आणि मी ती तुम्हाला सांगितली आहेत. तुम्ही झाडांची नावं सांगून आपलं ज्ञान दाखवावं अशी त्यांची इच्छा होती. म्हणून त्यांनी तुम्हाला तसा प्रश्न विचारला!"

आता सूत्रधाराने टाळ्यांच्या कडकडाटात एक एक करीत एकवीस वृक्षांची नावं सांगितली.

या घटने नंतर अवधानीच्या गर्वाचा पारा उतरला. त्यानंतर अवधानी अन्य पंडितांशी नम्रपणे बोलू लागला, आणि सर्व लोकांशी आदरपूर्वक वागू लागला. त्याच्या स्वभावात आमूलाग्र बदल झाला.

सर्वलोक त्याला आपापल्या गावी व्याख्यान देण्यासाठी बोलवू लागले. त्याच्या नम्र स्वभावाची सर्वांवर छाप पडे. अवधानी सुप्रसिद्ध पंडित झाला.

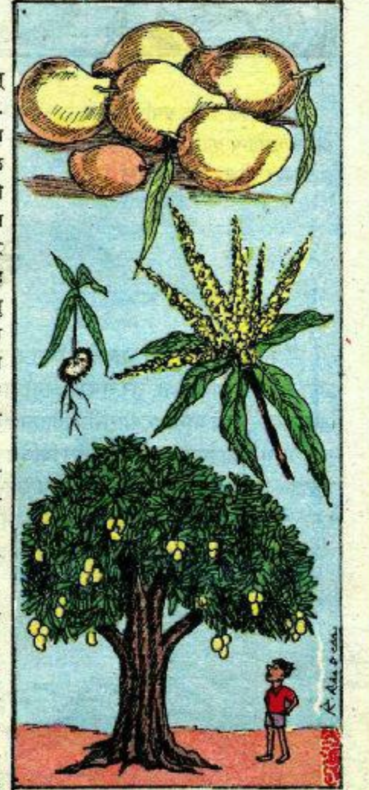
चान्दोबा पुरवणी-६६

आपल्या देशातील वृक्षसंपदा

आंबा

एप्रिल महिन्यात आंब्याचा सीझन सुरू होतो. एप्रिल अन् ऑगस्ट या दरम्यानच आपल्याला आंबे मिळू शकतात. दिल्ली व मुंबई यांसारख्या महानगरात या काळात आंब्यांसाठी खास बाजार लागतो. आंब्यांचे जवळजवळ पाचशे प्रकार आहेत. सुवर्णरसा, मालगोवा, बेगमपल्ली नीलम आदि प्रकार आन्ध्र प्रदेशातच नव्हे तर दक्षिण भारतभर सर्वत्र प्रसिद्ध आहेत. लंगडा, चौसा, दशेरी वगैरे उत्तर भारतात, तर गुलाब खास बिहारमधे मिळतो. हे आंबे मुंबई व बंगलोरमधेही भरपूर मिळतात. परंतु महाराष्ट्रातला हापुस मात्र खास प्रकार आहे. हा बराच महागही असतो. आन्ध्र प्रदेशातील 'तेन्नेरु' नावाच्या आंब्याचे वजन १.६ किलो इतके असते व लांबीला तो २३ सें.मी. इतका असतो. त्याला जरी 'राजाधिराज' म्हणत असले, तरी गोडीला तो कमीच असतो.

लिम्ने नावाचा एक वृक्षशास्त्रवेत्ता अठराव्या शतकात आपल्या देशात आला अन् त्याने आपल्या देशातील आंब्यांचे नाव ठेवले 'मॅंगिफेरा अिण्डिका.'

आंब्याचे झाड जवळ जवळ १५ मीटर अुंचीपर्यन्त वाढते. त्याच्या फांद्या चांगल्या जाड व लांब असतात. एकूण झाड डेरेदार दिसते. दोन्ही बाजूकडून टोकदार असलेल्या पानांची रुंदी ६ से.मी. अन् लांबी १५ सें.मी. पर्यन्त असते. पिवळ्या रंगाची छोटी-छोटी फुले (मोहोर) गुच्छाने येतात. या फळाची बी मोठीशी असते. तिला आपण 'कोय' म्हणतो. कोयीच्या चारी बाजूंना गर भरलेला असतो. फळ दिसायला माणसाच्या हृदया सारखे दिसते. १४ व्या शतकातील सुप्रसिद्ध कवि अमीर खुसरो याने आंब्याला 'राजफळ' म्हणून त्याचे मोठे बहारदार वर्णन केलेले आहे. यापूर्वीच याचा अुल्लेख रामायण व महाभारतातही आलेला आहे.

(जगातील प्रत्येक धर्माचे मूलस्थान म्हणून कोणता ना कोणाता तरी धर्मग्रंथ असतोच. काही काही धर्मांचे धर्मग्रन्थ एकापेक्षा अधिक ही आहेत. या सदरात आम्ही प्रत्येक धर्माच्या सुप्रसिद्ध धर्मग्रन्थांचा छोडक्यात परिचय देणार आहोत.)

वेद

''ऋग्वेदाच्या रूपाने भारतीय चितन्ताने अत्युच्च शिखर गाठले आहे. ऋग्वेद हा केवळ आपल्या देशाचाच नव्हे, तर समस्त जगाचा आदिग्रन्थ होय. मानवी प्रतिभेची परिणती येथे आढळते.'' असे मान्यवर भारतीय विद्वान डॉ. राधाकुमुद मुखर्जी म्हणतात.

प्राचीन काळापासूनच जगातील विविध प्रदेशात विविध संस्कृती अुदयाला आल्या. परन्तु जवळजवळ चार हजार वर्षांपूर्वीच वेदकालीन संस्कृति अस्तित्वात आली होती. वेदांसारख्या ग्रन्थांची रचना तेव्हाच झाली. हे निश्चितपणे सांगता येईल की दुसऱ्या कोणत्या ही संस्कृतीने वेदांसारख्या महान् ग्रंथांची रचना केलेली नाही. 'वेद' या शब्दाचा अर्थ आहे 'ज्ञान.' सनातन ऋषि ध्यानमग्न असताना त्यांच्या मनात विकसित झालेल्या भावना ते श्लोकरूपात अुच्चारत असत. म्हणूनच त्यांना 'श्रुति' असे म्हणतात. वेद चार आहेत. ते म्हणजे-ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद, व अथर्ववेद. या वेदांची भाषा प्राचीन संस्कृत आहे.

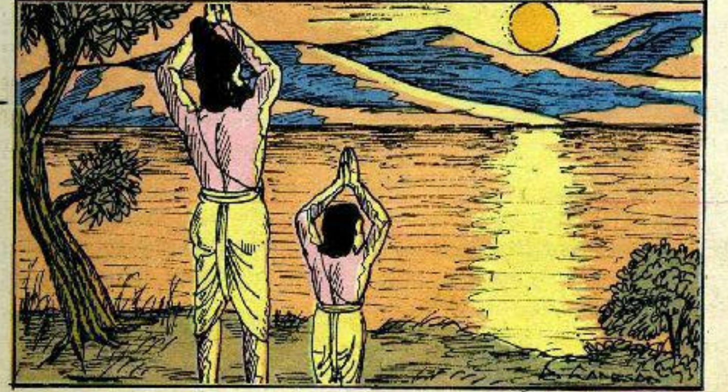
काही शतकांपूर्वीपर्यन्त वेद लिपिबद्ध केले गेले नव्हते. गुरु जेव्हा शिकवत, तेव्हा शिष्य ते श्रद्धापूर्वक ऐकून मुखोद्गत करत असत. अशा प्रकारे गुरुशिष्यपरंपरेने खूप कठोर शिस्तीत वेद मौखिक रूपात सुरक्षित राहिले.

वारा, प्रकाश, पाअूस आदि नैसर्गिक शक्ति आहेत. या शक्तींच्या अधिदेवता आहेत वायुदेव, अग्निदेव व वरुण. वेदमन्त्र याच देवांबद्दल कृतज्ञता प्रकट करतात व त्यांची प्रार्थनाही करतात. प्राणीसृष्टीत मानवप्राणी हाच सर्वश्रेष्ठ आहे, हे श्लोक ही गोष्ट कशी सार्थ आहे, हेच दाखवतात. मानवजीवन हे दिव्य व सर्वश्रेष्ठ आहे. मानवाने आचरणात आणावा अशा अुत्तम धर्माचा बोध वेदात मिळतो.

जीवन म्हणजे काय? त्याचा मुख्य अर्थ काय? मनुष्य का जन्माला येतो? मृत्यु का येतो? मरणानन्तर आत्म्याचे काय होते? देव कोण? आदि गुंतागुंतीच्या व मौलिक तात्विक प्रश्नांची अुत्तरे वेदांच्या सूत्रात स्पष्टपणे सांगितलेली आहेत.

ऋषीं सारख्या महान बुद्धिमान व्यक्तीच या सर्वांचे स्पष्टीकरण देअू शकतात. जिज्ञासू व शुद्ध प्रवृत्तीच्या शिष्यांना ते ही रहस्ये अुकलून सांगतात.

अुत्तरोत्तर ज्या सनातन धर्माचे नाव 'हिन्दूधर्म' असे पडले, त्या धर्माचे आधार-ग्रन्थ म्हणजेच वेद.

तुम्हाला माहीत आहे काय?

प्रश्न

१) हिन्दू पुराणांच्या अनुसार प्रथम मेलेला मानव कोण होता?
२) रशिया व जपान यांच्यात झालेले युद्ध समाप्त करण्यासाठी एका अमेरिकन अध्यक्षाने खूप प्रयत्न केले. या महान् कार्यासाठी त्याला नोबेल शांतिपुरस्कार ही मिळाला. त्या अध्यक्षाचे नाव काय?
३) फिलिपाईन्स हा किती बेटांचा समुदाय आहे?
४) सर्वात अधिक काळपर्यन्त इंग्लंडवर राज्य कोणी केले? किती वर्षे?
५) मुंबईची 'गेट वे ऑफ इंडिया' ही इमारत कोणत्या ब्रिटिश राजाच्या सन्मानार्थ बांधली गेली?
६) अमेरिकेतील अतिप्राचीन विश्वविद्यालय कोणते?
७) प्लॅस्टिकचा शोध कोणी लावला?
८) अंकारा ही तुर्कस्तानची सध्याची राजधानी आहे. यापूर्वीच्या राजधानीचे नाव काय होते?
९) दोन हजार वर्षांपूर्वी आशियातील एका देशाचे नाव 'आरां' असे होते. आता त्याचे नाव काय आहे?
१०) अमेरिकेतील सर्वात विशाल सरोवर कोणते?
११) प्राचीन बॅबिलोनिया व इजिप्तमधे बॅंकिंगची पद्धत अस्तित्वात होती. आधुनिक 'बॅंकिंग' पद्धत कोठे सुरू झाली?
१२) ख्रिश्चन मतप्रणाली स्वीकारणारा रोमचा प्रथम सम्राट कोण?
१३) अंतरिक्षयानातून अुतरून अंतराळात चालणारा पहिला मानव कोण?
१४) 'चंदीगड'ला आधुनिक रूप देणारा वास्तुविद् कोण?
१५) सध्याच्या 'इंडस' नदीचे संस्कृत नाव काय आहे?

अुत्तरे

१) यम.
२) थिओडोर रुझवेल्ट.
३) सात हजार बेटे.
४) राणी व्हिक्टोरिया. ६३ वर्षे (१८३८ ते १९०१)
५) पाचवा किंग जॉर्ज.
६) हार्वर्ड विश्वविद्यालय. (१६३६)
७) अलेक्झांडर पार्क.
८) इस्तंबूल.
९) सीरिया.
१०) व्हिक्टोरिया सरोवर.
११) इटली.
१२) कॉन्स्टंटाइन सम्राट.
१३) अॅलेक्सी लियोनोव (१९६५ मधे).
१४) फ्रेंच वास्तुविद् ले कार्बूनिअर.
१५) सिंधु नदी.

निरर्थक अुपाय

सदानन्दने निरनिराळ्या विद्या शिकून घेतल्या. परन्तु तो कशातच प्रवीण होअू शकला नाही. शेवटी वडलांकडून वारसाहक्काने मिळालेल्या जमीनीवर तो शेती करून कसातरी आपला अुदरनिर्वाह चालवू लागला.

सदानन्दचे गुरुजी एकदा त्याला भेटायला आले. तो शेती करत असल्याचे पाहून त्यांनी आपला संतोष प्रकट केला.

परन्तु आपले असमाधान व्यक्त करत सदानन्द म्हणाला, "गुरुजी, आपण शिकवलेल्या सर्व विद्या माझ्यासाठी मात्र निरर्थक ठरल्या! शेती करायची माझी मुळीच इच्छा नाहीय, पण काय करू? दुसरा अुपायच नाही मला!"

त्याच्या बोलण्यावर हसून गुरुजी म्हणाले, "तुझं म्हणणं अगदी निराधार आहे. तू मुळातच अगदी विसरभोळा आहेस. दुसरा काहीअुद्योग करू पहाशील तर नुकसानच पदरात पडेल तुझ्या. शेती हाच पेशा तुला योग्य आहे."

"नाही गुरुजी, माझी स्मरणशक्ती चांगली आहे. मला तर वाटतं, की माझ्यात जर काही दोष असेल तर ती माझी चूक नसून तुमच्या शिकवणुकीतलाच दोष आहे." सदानन्दने तक्रार केली.

"मी दिलेल्या विद्यांचा सारांश अेका पुस्तकात नोंदवून ते तुला दिलं होतं. आण पाहू ते पुस्तक." गुरुजी म्हणाले.

"मला त्या पुस्तकाचा काही अुपयोग नाही, असं वाटून मी ते माझ्या मित्राला दिलंय." सदानन्द- ने सांगितले.

"बापरे! ते पुस्तक असतं, तर मी तुला खूप मदत करू शकलो असतो. आता काही ते पुस्तक तुला परत मिळवणं शक्य होणार नाही. 'पुस्तकं, वनिता, वित्तं, परहस्तं गतं गतः ।' विसरलास का ही गोष्ट?" गुरुजींनी विचारले.

पण सदानन्द गर्वाने हसून अुत्तरला,

किशोर जाधव

"लक्षात आहे गुरुजी! कुणाला पुस्तक दिलं, तर ते परत मिळवायचे चार अुपाय आपणच शिकवले होते. छान लक्षात आहेत ते माझ्या! मी ते परत मिळवून दाखवीन."

"ठीक आहे. मी चार दिवसात परत येईन इथे. तेवढ्या अवधीत पुस्तक मिळवून नीट ठेव आपल्याजवळ." असे म्हणून गुरुजी निघून गेले.

सदानन्द त्याच दिवशी आपला मित्र श्रीधर याच्याकडे जाअून त्याला म्हणाला, "माझ्या साऱ्या विद्यांचे सार एका पुस्तकात लिहिलेलं आहे. ते पुस्तक मी तुला दिलं होतं मला ते जरा हवं आहे. थोडे दिवस ठेवून परत देईन मी ते तुला. तुझंच पुस्तक म्हणून अुसनं दे मला, ते परत करणं हे माझं कर्तव्य समजतो मी."

विचार करत श्रीधर म्हणाला, "मी आहे विसराळू. तुझ्याकडून मी असलं काही पुस्तक घेतल्याचं मला मुळीच आठवत नाहीय. आज दिवस भर मी ते शोधीन. सापडलं तर आणून देईन तुझ्या घरी."

"असं नको म्हणू बाबा! नीट आठवून पहा तू आणखी कोणाला दिलं असशील! त्या पुस्तकात असं एक रहस्य आहे, की त्याद्वारे एक खजिना मिळू शकेल. तू मला पुस्तक दिलंस, तर त्या धनातला हिस्सा तुला देईन मी." सदानन्दने लालूच दाखवली.

श्रीधरच्या बायकोने त्यांचे बोलणे ऐकले. तिनेही ते पुस्तक खूप शोधले अन् 'पुस्तक कुणाला दिलं असावं' हे आठवायला नवऱ्याला मदत ही ती करत राहिली. पण पुस्तक काही सापडले नाही; कुणाला दिले, तेही आठवले नाही.

आपला दुसरा अुपायही फुकट गेलेला पाहिल्यावर सदानन्दने दुसरा अुपाय अमलात आणायचे ठरवले. श्रीधरकडे काम करणारी मोलकरीण सीता हिला गाठून त्याने तिच्या कानात काहीसे सांगितले.

सीता श्रीधरच्या बायकोला म्हणाली, "मालकीणबाई, साहेबांनी पुस्तक गावाबाहेर रहाणाऱ्या कांतालाच दिलंय नक्की. तुम्हाला सांगायला भीत आहेत ते. काहीही करून ते कांताकडून आणून सदानन्दना दिलं, तर मिळकतीतला भाग तुम्हालाही मिळेल." हे

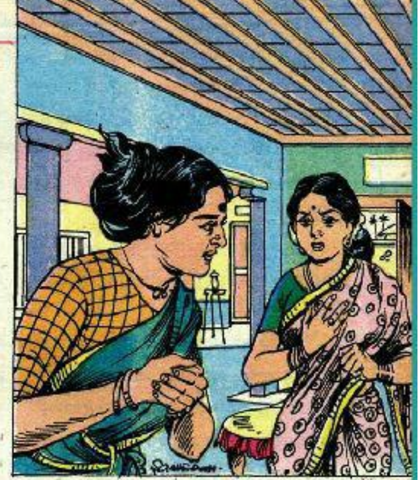
सारं, जणू काही मालकिणीच्या कल्याणासाठीच आपण सांगत आहोत असा आव सीतेने आणला होता.

कांताला जादूटोणाही अवगत असून, लोकांना आपल्या नादी लावण्यासाठी ती मन्त्रतन्त्रांचा वापर करते, असा जनतेत समज होता. असल्या बाईला आपल्या नवऱ्याने पुस्तक देणं श्रीधरच्या बायकोला आवडले नाही. ती नवऱ्यावर रुसून बसली. 'मी असलं काही केलेलं नाही, मी तर कधी कान्ताला भेटलोही नाही,' असे श्रीधरने कितीही समजावले तरी तिची समजूत पटेना.

व्याकूळ झालेला श्रीधर निरुपाय होअून सदानन्दकडे जाअून म्हणाला, "तुझ्या पुस्तकानं आम्हा नवराबायकोत अुगीचच वितुष्ट आणलंय. तूच आता काही करून आमचा समेट करून दे."

आता रागावून सदानन्द म्हणाला, "माझं पुस्तक मला जास्त महत्वाचं आहे. तुझं कुटुंब मोडलं, त्याची वाताहत झाली, तरी मला काय त्याची पर्वा? सूर्यास्तापूर्वी माझं पुस्तक आज परत नाही केलंस तर आपल्या भीमसेनाला पाठवीन तुझ्याकडे."

भीमसेन नावाप्रमाणे खरोखरीच पहिलवान होता. त्याचे बलिष्ट शरीर अन् भरघोस मिशा पाहूनच सर्वांना धडकी भरे! सदानन्दचा तो चांगला मित्र होता. त्याचे नाव ऐकताच श्रीधर थरथर कापू लागला. कोणत्याही क्षणी भीमसेन

आपल्यावार हल्ला करायला येईल, या कल्पनेने तो चुपचाप शेजारच्या गावातल्या आपल्या मित्राकडे जाअून लपून बसला.

चार दिवस असेच निघून गेले अन् सदानन्दचे गुरुजी परत येअून त्याच्याकडे पुस्तकाबद्दल विचारू लागले.

"गुरुजी, शक्य तितके सगळे प्रयत्न करूनही पुस्तक नाहीच मिळालं मला." सदानन्द अुदास आवाजात म्हणाला.

"मी तर तुला प्रथमच सांगितलं होतं की, 'पुस्तकं, वनिता, वित्तं, परहस्तं गतं गत:' म्हणजेच आपलं पुस्तक, बायको अन् धन दुसऱ्याच्या हाती दिलं, की परत मिळणार नाही हे धरून चालावं. पण तू शिकवलेलं

विसरलास!'' गुरुजी तीव्र स्वरात म्हणाले.

''दरवेळी मी विसरलेल्या गोष्टीची आठवण देत असता तुम्ही गुरुजी! तुम्ही शिकवलेले चार अुपाय मी कसे ध्यानात ठेवले?'' असे म्हणून आपण केलेल्या प्रयत्नांबद्दल सदानन्दने सविस्तर सांगितले.

''प्रयत्नांचं फळ मिळालं नाही, तर विद्येचा प्रयोग ही निरर्थकच ना?'' दीर्घ श्वास घेत गुरुजी बोलले.

''मी निरर्थकच आहे, माझं जगात काही प्रयोजनच नाही, असं नका म्हणू गुरुजी! दोष असेल, तर तो आपण शिकवलेल्या विद्येचाच!'' आक्रोशभरल्या आवाजात सदानन्द अुद्‌गारला.

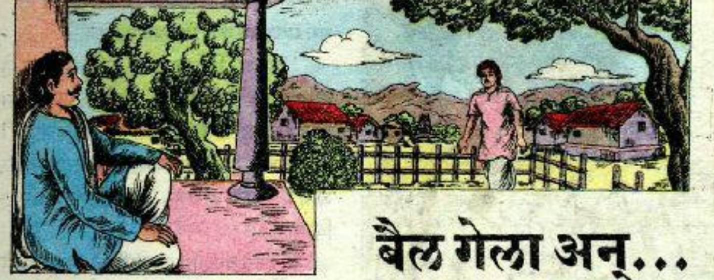
त्याच्या या ओरडण्यावर हसत गुरुजी म्हणाले, ''अरे सदानन्द! हे चार दिवस मी जवळच्या गावातच राहिलो होतो. माझ्या विद्येपासून ज्यानं खूपसं काही मिळवलं, असा माणूस त्या गावातच रहातो. फार सुखी आहे तो! त्यानं माझं खूपच चांगलं आगतस्वागत केलं. तू निरर्थक अन् विसराळू आहेस, याचंच जिवन्त अुदाहरण आहे तो. तो माझा शिष्य नव्हे. पण त्याची स्मपणशक्ती तीव्र आहे. काय वाचावं, कोणत्या पुस्तकातून काय बेध घ्यावा हे चांगलं कळतं त्याला!''

चकित होत सदानन्दने विचारले, ''ते कसं काय?''

''ज्या पुस्तकातून तू काहीच मिळवलं नाहीस, त्यातूनच त्यानं सर्व काही मिळवलंय! तो काही माझा शिष्य वगैरे नाहीय! तूच ते पुस्तक त्याला दिलंस. तुझा मित्रच आहे तो. त्याचं नाव आहे श्रीकर. पुस्तक दिलंस श्रीकरला अन् परत मिळवायच्या विद्येचा प्रयोग केलास श्रीधरवर! मग आता तूच सांग, अशा परिस्थितीत पुस्तक तुला परत मिळेलच कसं?'' आपला राग व्यक्त करत गुरुजींनी सदानन्दला विचारले.

सदानन्दने शरमेने मान खाली घातली. त्याने आपले गुरुजी व श्रीधर यांची क्षमा मागितली व समाधानाने शेती करतच आपले आयुष्य कंठायला सुरुवात केली.

बैल गेला अन्...

विजय दुपारच्या वेळी आपल्या विशाल अंगणातल्या ओट्यावर आरामात बसला होता. असे म्हणतात की जेव्हा फारच रिकामपण असते, तेव्हा माणसाच्या मनात सैतान संचार करू लागतो. तो निरनिराळ्या प्रकारची स्वप्नें पाही. स्वप्नांत तो कधी शिकारी होई तर कधी राजा! कधी कधी त्याला आपल्या पूर्व-जन्मीचे मित्र भेटत.

इतक्यात एक अनोळखी माणूस त्याच्या समोर येअून अुभा राहिला. तो खूपच दुरून आला असावा असे दिसत होते. विजयजवळ येअून त्याने मोठ्या विनयाने विचारले, ''हेच विजयचे घर आहे काय?''

त्याला काही अुत्तर देण्यापूर्वी, आपल्या डोक्यात घोळणाऱ्या कल्पनांपैकी एका कल्पनेचा प्रयोग करायचे विजयच्या मनात आले, अन् तो अुत्तरला, ''नाही.'' त्या पाहुण्याने मोठ्या निष्पापपणे पुन्हा विचारले, ''नाही?''

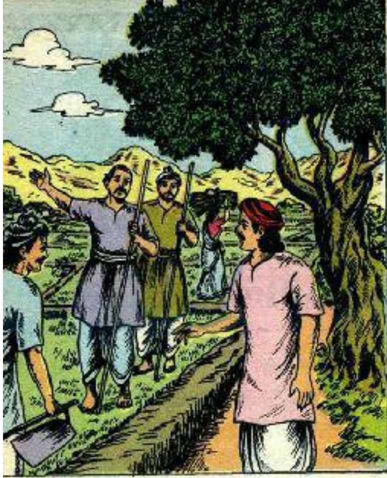
''नाही, विजय नावाच्या माणसाचं घर गावाच्या अुत्तरेकडे जे शिवालय आहे त्याच्या जवळपास असावं.'' विजयने सुचवले.

''ठीक आहे.'' असे म्हणून तो माणूस लगबगीने अुत्तरेकडे निघून गेला. एका तासाने तो पुन्हा धापा टाकत विजयकडे आला अन् म्हणाला, ''तुम्ही सांगितल्या प्रमाणे शिवालयाकडे जाअून आलो. पण तिकडे विजय नावाचा कोणीही माणूस नाही. त्या लोकांनी अुलट सांगितलं की, विजयचं घर हेच.''

''त्यांच्यावर काय विश्वास ठेवायचा? पण एवढं मात्र खरं की हे विजयचं घर नव्हे. तुम्ही असं करा. असे सरळ जा. एक तलाव दिसेल. तिथे जाअून विचारा.'' स्वतःशी हसत विजयने सुचवले.

पाहुणा सरळ तलावापर्यन्त गेला. पण पुन्हा थोड्या वेळात परत येअून म्हणाला,

वत्सला पवार

''तलावाच्या आसपास तर विजय नावाचा कोणीच माणूस नाही. ज्याला विचारावं, तो म्हणतो की विजयचं घर हेच.''

विजय हसत म्हणाला, ''तुम्ही लोकांना खरोखर काय विचारताय अन् ते काय सांगताहेत तेच कळत नाहीय! पण एवढं मात्र नक्कीच, की हे विजयचं घर नाही. हं, मला असं आठवतं आहे, की तलावाजवळचा विजय घर बदलणार होता. आता तुम्ही पश्चिमेकडे जा. तिथे गावची धर्मशाळा आहे. तिथे नक्कीच कोणीतरी पत्ता सांगेल.''

धर्मशाळेकडे गेलेला तो अनोळखी इसम बिचारा पुन्हा धापा टाकत परत येऊन म्हणाला, ''त्याही बाजूला विजयचं घर नाही. सर्वचजण असं म्हणतात की, विजयचं घर हेच.''

''फारच विचित्र आहे सगळं. पण हे विजयचं घर नक्कीच नाही. धर्मशाळेजवळच्या विजयला घर बदलायचं आहे, असं कोणीतरी म्हणत होतं खरं! म्हणजे तो तिथूनही हलला असावा. आता दक्षिणेकडे जा, तिथं आसपास विचारा.

विजयचे घर शोधत दक्षिणेकडे जाऊनही तो माणूस पुन्हा परत आला. आता मात्र बिचाऱ्याचे पाय अगदी अडखळत होते! तो विजयला म्हणाला, ''भुतांचाच संचार असावा. तिथं शेतात काम करणारांना विचारलं, तर तेही म्हणाले की विजयचं घर हेच. पण तुम्ही तर पुनःपुन्हा 'नाही'च म्हणताय. हिंडून हिंडून आता अगदी मोडून गेलोय मी! आता नाही फिरवत. ज्या कामासाठी आलो होतो,ते तर आता जमणार नाहीच! काय करू, विजयचं घर शोधणं शक्य नाही आता मला. परत आपल्या गावाकडे जाण्यावाचून गत्यंतर नाही.'' असे म्हणत तो तेथून निघाला.

विजयलाही 'आता हा खेळ थांबवावा' असे वाटले. ''गावच्या चारी दिशा फिरून आलात तुम्ही. सगळ्यांनी असंच सांगितलं का, कि हेच विजयचं घर आहे? होय, त्यांचं म्हणणं खरंच आहे. मीच विजय! आता सांगा, तुमचं काय काम होतं माझ्याकडे?'' त्याने विचारले.

हे ऐकताच पाहुण्याचा चेहरा रागाने लाल झाला. पण स्वतःवर ताबा ठेवत त्याने विचारले, ''मग साहेब, तुम्हीच विजय आहात तर मी इतक्या वेळ विचारून सुद्धा 'नाही' का म्हणालात? मला अुगीच गावभर का फिरवलंत?''

बिचाऱ्याच्या बोलण्याची काहीच पर्वा न करता विजय अुत्तरला, ''माझ्या मनात एक गंमतीचा विचार आला होता. मला असं वाटलं, की या गावात मला अन् माझं घर ओळखणारी किती माणसं असावीत? -तुम्ही अगदी वेळेवर आलात. तुमच्या आधारे मला कळून चुकलं की गावातले सगळेच लोक ओळखतात मला. गावात माझं केवढं नाव आहे, माझा मान आहे हे जाणून मला किती अभिमान वाटतोय हे कसं कळणार तुम्हाला? अच्छा, आता तुमचं काम तर सांगा.''

अुभ्याअुभ्याच शरीराला हेलकावे देत जोराने ओरडत पाहुणा सांगू लागला, ''साहेब, मी जनार्दनपुरहून आलोय. तुमच्यासाठी अेक अत्यन्त महत्वाची बातमी होती. तुमचे करोडपती बंधु नीलकंठ यांना आज सकाळीच हृदयविकाराचा झटका आला. तुम्हाला माहीतच असणार की त्यांना मुलंबाळं नाहीत. मरणापूर्वी तुम्हाला अन् तुमच्या आणखी दोन भावांना त्यांनी कळवायला सांगितलं की, आपण मेल्यावर तुमच्यापैकी सर्वात अगोदर तिथे पोचून जो त्यांचा अग्निसंस्कार करील, त्यालाच त्यांची सर्व इस्टेट मिळेल. अन् लगेच त्यांचा मृत्यु ओढवला! मी त्यांच्याकडे काम करतो. तुम्हाला लवकरात लवकर ही खबर पोचवून सर्वांअगोदर तिकडे घेऊन जावं म्हणून धावतपळत आलो मी इथे. तुमच्याकडून याबद्दल काही बक्षिस मिळेल अशी आशा होती मला. पण 'सगळंच मुसळ केरात!' आता ताबडतोब निघूनही काही फायदा नाही. एव्हाना बाकीच्या भावांपैकी कोणी जाऊन अग्निसंस्कार केलाही असेल.'' तो माणूस हे बोलताबोलता हसत होता!

रिकाम्या वेळी मनात आलेल्या विचाराचा प्रयोग करायचे ठरवले खरे विजयने. पण केवढी किंमत द्यावी लागली त्याला! पण आता बैल गेल्यावर झोपा करून काय अुपयोग!

चांदोबाच्या बातम्या

माता-पित्यांनो सावध

अुच्च शिक्षण पूर्ण न करता मुलांनी मधेच शाळा सोडली तर मुलांना नव्हे, तर त्यांच्या माता-पित्यांना दंड भरावा लागेल, अशी तरतूद चीनमधे केली जात आहे. चीनमधे अुच्च स्तरापर्यन्तचे शिक्षण सक्तीचे व मोफत आहे. मुलांनी मधेच शिक्षण सोडले, तर शिक्षणाच्या स्तराप्रमाणे माता-पित्यांना १०० रु. पासून १,७०,००० रु. पर्यन्त दंड भरावा लागेल. सहा सरकारी शाळेत सहा वर्षांच्या मुलाला प्रवेश दिला जातो, अन् पुढे नअू वर्षे पर्यन्त शिकून त्याचे अुच्च शिक्षण पूर्ण होते. राजधानी बिजिंगमधे ९९.९२ टक्के मुले शाळेत शिकत आहेत.

छोट्या मुलीचे संरक्षणात्मक प्रसंगावधान

अुत्तर जपानमधे सप्पोरे नावच्या शहरात ही घटना घडली. कोणीतरी खटखटवल्यावरून मालकिणीने दरवाजा

अुघडला, अन् एकदम एक चोर आत शिरला. 'घरात जे काही असेल ते आणून दे, नाहीतर तुला मारून टाकतो' अशी धमकी ऐकून तिची वाचाच बन्द झाली. तिथेच अुभ्या असलेल्या तिच्या नअू वर्षांच्या मुलीने मात्र धीटपणे चोराला विनन्ती केली की, "आम्हाला मारू बिरू नकोस, घरात काय आहे ते मी तुम्हाला आणून देते." घरात जाअून तिने जमा करून ठेवलेली १७,००० येन (४,५०० रु.) ची रक्कम चोरासमोर ओतली. ती घेअून चोर निघून गेला.

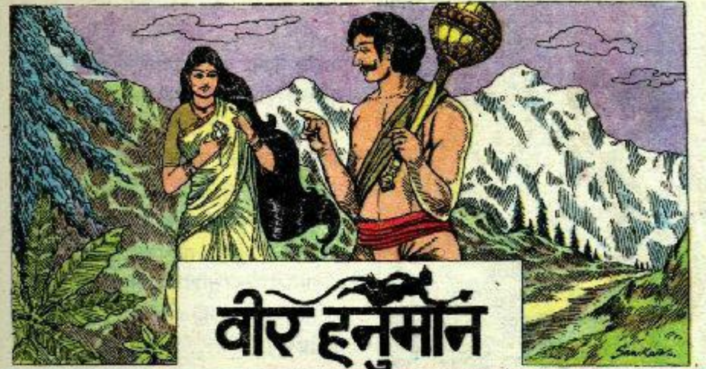
अति लठ्ठपणा

अमेरिकेतील फ्लोरिडा फोर्टलॅडमधील एका स्त्रीच्या पायाला जखम झाली. त्या जखमेचे रुपान्तर गळवात झाले अन् तिच्या प्राणावर बेतले. अुपचारासाठी तिला हॉस्पिटलमधे हलवणेही अशाकरता महाकठीण झाले, की ती अतिशयच लठ्ठ होती! तिचे वजन होते ३२० किलो! तिला दरवाज्यातून बाहेर काढणेच अशक्य होते. शेवटी दरवाजा तोडूनच तिला बाहेर काढले गेले!

तीस वर्षांची बाहुली

१९४५ साली अमेरिकेने हिरोशिमा व नागासाकीवर अणूबॉब टाकले अन् द्वितीय महायुद्ध संपुष्टात आले. तेथे अमेरिकन सैनिकांना 'जी.ए.जो.' असे संबोधले जात असे. १९६४मधे बाहुल्या बनवणाऱ्या एका संस्थेने सैनिकांची एक बाहुली बनवून तिचे नाव ठेवले 'जी.ए.जो.' मुले त्या बाहुलीकडे फारच आकर्षित झाली. गेली तीस वर्षे या बाहुल्या बनवल्या जात आहेत. आत्तापर्यन्त २२०,००,००,००० इतक्या बाहुल्या विकल्या गेल्या. गेल्या ७ फेब्रवारीला बाहुल्या बनवणाऱ्या त्या कंपनीने या बाहुलीचा तिसावा वाढदिवस मोठ्या धुमधडाक्यात साजरा केला. जे लोक या समारंभासाठी आले, त्या सर्वांचे स्वागत १८मीटर (६० फूट) अुंचीच्या, गंभीर दिसणाऱ्या 'जी.ए.जो.' नेच केले.

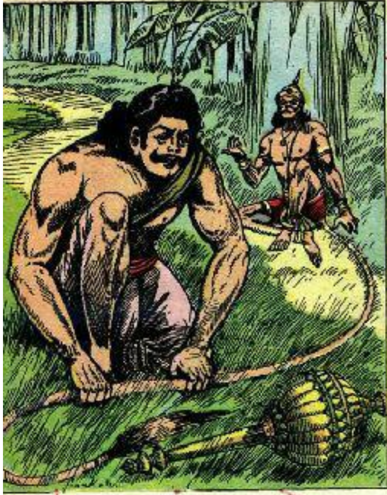

वीर हनुमान

कौरव व पांडव द्यूत खेळले. पांडव हारले आणि त्यांना वनवासाला जावे लागले. द्रौपदी भीमासह वन-विहार करीत होती. अत्यन्त मनमोहक अशा एक स्थानी बसून दूर दिसणारी हिमालयाची शिखरे पाहण्यात ती मग्न होती. एकदम जोराचा वारा सुटला आणि त्या वाऱ्याच्या झोतात एक टपोरं अद्भुत फूल द्रौपदीच्या पुढ्यात येऊन पडलं. त्याच्या सुगंधाचा दरवळ आसमंतात पसरला. त्या फुलाच्या पाकळ्यांनील काही चुरगळलेल्या दिसत होत्या.

ते एक सुगंधित कमळ होतं. कुबेराच्या अलंकापुरी नगरीतील एका सरोवरात रोज हे एकच कमळ फुलतं. कुबेर रोज आपल्या पुष्पक विमानात बसून हे फूल घेऊन शिवाकडे जातो व त्याची पूजा करतो. आदल्या दिवशी ज्या फुलाने पूजा केली ते फूल कुबेर दुसऱ्या दिवशी आपल्या नगरीला घेऊन जातो. आज परत नेत असलेले फूल पुष्पक विमानातून पडले व वाऱ्यावर उडत उडत येऊन द्रौपदीच्या मांडीवर पडले.

द्रौपदी मोठ्या आश्चर्याने त्या फुलाकडे पाहून मोहित झाली. ती प्रेमाने भीमाला म्हणाली- "तुम्ही असलं एक नवीन फूल मला आणून द्यावं." भीमाने आपली गदा खांद्यावर टाकली आणि निघाला. फुलाच्या शोधात निघालेला भीम हिमालयातील कदलीवनाच्या बाजूने जाऊ लागला. या वनात श्रीकृष्णाच्या आज्ञेनुसार हनुमान वृद्धावस्थेत पाय पसरून बसला होता. तो राम-नामाचा जप करीत होता. त्याची शेपुट रस्त्यावर अडथळा बनून राहिली होती. भीमाने शेपुट पाहिली, नि त्याला वाटलं- ही एकाद्या माकडाची शेपुट असावी. शेपुट ओलांडून तो जाऊ शकला असता, पण त्याचा अहंकार आडवा आला. त्याने लक्षपूर्वक इकडे-तिकडे पाहिले. राम-नामाचा जप करीत बसलेल्या हनुमानाला त्याने पाहिले. ताबडतोब भीमाने गंभीर गर्जन केले. त्याला वाटलं,

आपल्या या गर्जनेमुळे हनुमान भयभीत होईल.

हनुमान शांतपणे म्हणाला- "हे पुत्र, मी आता म्हातारा झालो आहे. शरीरात त्राण राहिले नाही. मला उठणं कठीण होत चाललं आहे, म्हणून माझी शेपुट तुलाच बाजूला केली पाहिजे. माझ्यावर कृपा करून एवढी कृपा करशील?"

भीमाने गदा खाली ठेवली आणि एकदा शेपटीकडे पाहिलं. त्याने शेपुट बाजूला सारण्याचा प्रयत्न केला, पण ती तो जराही हलवू शकला नाही. खाली वाकून हातांनी शेपुट ढकलण्याचा उद्योग करू लागला. दोन्ही हातांचे सर्व बळ लावून ही त्याला आपल्या प्रयत्नात थोडे ही यश मिळाले नाहीं.

रागावून हनुमान म्हणाला- "अरे मुला, आपल्या बळकट हातांनी माझी शेपुट पकडून माझ्या वेदना का वाढवीत आहेस? माझ्या सारख्या म्हाताऱ्याची शेपुट तुला बाजूला करता येईना! खांद्यावर गदा टाकून एकादं महत्कार्य करायला निघाला आहेस असं दिसतंय. तुम्हा तरुणात आवेश खूप आहे, पण विचार करण्याची शक्ति बेताचीच. सुंदर व प्रिय स्त्रीचे मनोरथ पूर्ण करायची आतुरता तुम्हाला फार, असल्या कामासाठी कोठून तुम्हाला उत्साह मिळतो कोण जाणे? तू अशाच काही कामगिरीवर तर निघाला नाहीस ना?"

रागाने लाल होत भीम म्हणाला- "उगाच वाह्यात बडबडू नकोस." आणि हनुमानाला आपल्या गदेने मारायला धावला.

हनुमान हसत म्हणाला- "तर गदा-युद्धासाठी मला आव्हान देत आहेस? आज पर्यंत युद्ध-विद्या शिकलास, आणि आज कोपऱ्यात बसलेल्या एका वृद्धाशी लढायला निघालास? तुझ्या सारखा छोटा भाऊ मिळाला, तर मोठ्या भावाला वनवास पत्करण्याशिवाय कोठला मार्ग शिल्लक आहे रे? बघ, माझ्या जवळ पण एक गदा आहे, पण ती ही माझ्याच सारखी म्हातारी झाली आहे! दूर पडलेली गदा उचलण्यासाठी हात तेथपर्यंत पोंचत नाही. तेव्हा तूच मला मदत कर ना? जी गदा तेवढी माझ्या हातात दे. काय करूं? तू मला गदा-युद्धासाठी बोलवतो आहेस, तेव्हा लढलं तर पाहिजेच! होय ना?"

भीमाच्याने काही हनुमानाची गदा पेलवेना. तो दमून गेला, तेव्हा हनुमान म्हणाला- "आमच्या वेळेला अशाच गदा असत. पूर्वी तर आम्ही दगडी गदांचा वापर करीत असूं. अलीकडे फार हलक्या गदा निघाल्या आहेत." असे म्हणत हनुमानाने अगदी सहजपणे आपली गदा उचलली. भीमाच्या डोक्याला ती अशी नाजुकपणे टेकवली की जणू आशीर्वाद देत आहे. भीम व्याकुळ होऊन हनुमानाला मारू लागला.

हनुमानाने गदा उचलली आणि तो हुंकारला. त्याच्या हुंकारण्याचा प्रतिध्वनि कदलीवनात सर्वत्र दुमदुमला.

बराच वेळ दोघांचे गदा-युद्ध चालले. भीमाच्या हातून गदा सुटली नि ती दूर जाऊन पडली. हनुमानाने आपली गदा फेकून दिली आणि तो मल्ल-युद्धासाठी तयार झाला.

दोघांचे मल्ल-युद्ध चालू असताना एक गोष्ट भीमाच्या लक्षात आली. हनुमानाला वाटलं तर तो एका क्षणात आपल्याला जमिनीवर लोळवील, पण तो तसं करीत नाहीये. गदा आणि मल्ल-युद्धातील बारकावे गुरु ज्याप्रमाणे शिष्याला शिकवतो त्याप्रमाणे जणू तो भीमाला शिकवीत होता.

भीमाने जेव्हा हे सत्य जाणलं, तेव्हा हनुमानासमोर गुडघे टेकून तो म्हणाला- "महाराज, आता मला कळलं. आपण हनुमान आहात. मी वायुदेवाचा वर-प्रसाद, कुंतीचा मुलगा आहे, धर्मराजाचा भाऊ मी भीम! आपण माझ्यावर कृपा करावी." हनुमानाने वत्सलतापूर्वक दोन्हीं हातांनी भीमाला उचललं आणि म्हणाला- "होय, बंधुराज, आपण दोघे

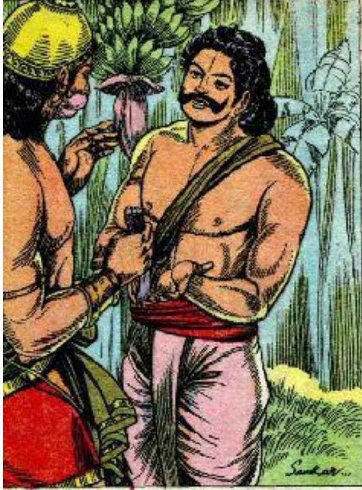
ही वायु-पुत्र आहोत!"

भीम म्हणाला- "आपलं विराट रूप पाहण्याची इच्छा आहे!"

हनुमान म्हणाला- "सहोदर, हे द्वापर युग आहे. माझं विराट रूप तुझ्याच्याने पाहवणार नाही. तरी पण तुझ्या समाधानासाठीं दाखवतो बघ!" असं म्हणत हनुमानाने आपले विशाल रूप धारण करायला सुरुवात केली. तो मेघ-मण्डळ भेदून पार झाला. त्याने आपली शेपुट उचलली आणि आकाशाला गवसणी घातली. भीमाने घाबरून गर्जना केली.

त्याचे हे विशाल रूप पाहून भीम थरथरा कापू लागला. त्याने प्रार्थना केली की हनुमानाने हे आपले विश्वरूप आतां संपुष्टात आणावे.

हनुमानाने आपले लघु रूप धारण केले आणि

मग विचारले- "तू सांगितलंच नाहीस की तू कुठल्या कामगिरी वर निघाला आहेस?"

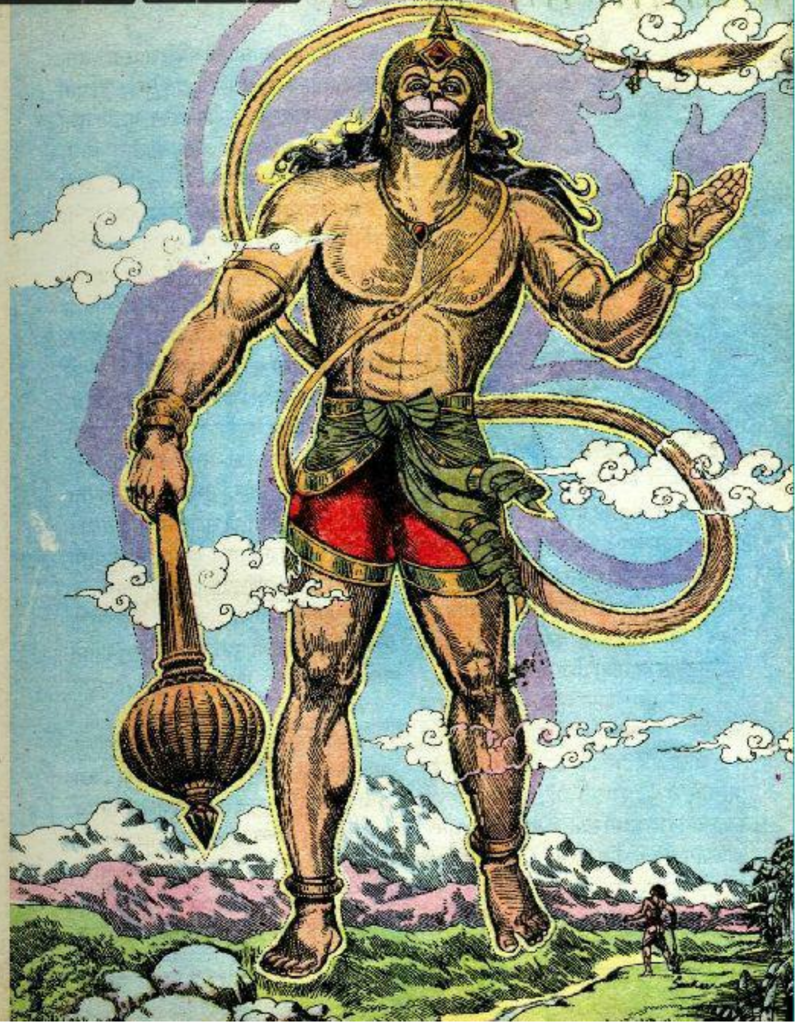
भीमाने आपला उद्देश सांगितला.

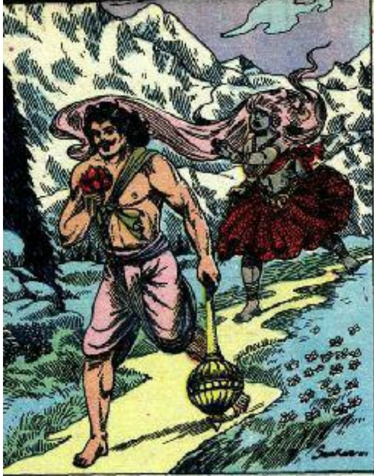
"भीमसेन! केशिकी नावाची एक यक्षिणी दलसरोवराचे रक्षण करते आहे. ती मोठी कर्तृत्वशालिनी आहे. तिच्या पुढे तुझा सर्व पराक्रम व्यर्थ आहे. तिच्या मायाजाळात न फसणारा कोणी विरळाच!

मी ज्या राम-नामाचा जप करतो, तेच तुझ्या उपयोगी पडेल. तिच्यापासून तू जागरूक रहा. ती यक्षिणी उत्तम प्रकारची शिव-भक्त आहे. जाताना माझ्या शरीरावरील एक मूठ भर रोम घेऊन जा. ती यक्षिणी तुझ्या अंगीकृत कार्यात जेव्हा बाधक बनेल तेव्हा माझा एकेक रोम तिच्या पुढ्यात टाक. माझा रोम जेथे पडेल तेथे एक शिवलिंग निर्माण होईल. यक्षिणी सहस्र नामांनी त्याची पूजा करील. एवढ्यात तू आपले काम साधून परत ये." असे सांगत हनुमानाने आपल्या शेपटीवरील मूठ भर रोम काढून भीमाच्या हाती दिले. आणि त्याला दलसरोवराचा मार्ग दाखवला.

केशिकीने भीमाला दुरूनच पाहिले. तिने ताबडतोब एका अपूर्व सुंदरीचे रूप धारण केले. तिच्या या रूपावर कोणी ही सहज भाळेल! तिचा दास बनून जाईल. ती नृत्य-गान करू लागली. भीम जवळ आला आणि तिच्या मनमोहक रूपावर फिदा झाला. तेव्हा राम-नामाचा स्वर त्याला ऐकू येऊ लागला. त्याने आपल्याला सावरले आणि तो पुढे निघाला. केशिकीने निरनिराळ्या प्रकारे भीमाला आपल्या प्रेमपाशात पाडण्याचा प्रयत्न केला, पण ते सर्व व्यर्थ. सर्व प्रयत्न करून थकल्यावर ती चिडली आणि आपले भयंकर रूप धारण करून भीमाच्या वाटेत उभी ठाकली.

भीमाने हनुमानाचा एक रोम तिच्या पुढे टाकला आणि तिथे लगेच एक शिवलिंग दिसू लागले. शिवलिंग पाहून केशिकी थांबली, आपली चूक तिच्या लक्षात आली. लगेच भक्तिभावाने ती शिवलिंगाची पूजा करू लागली. ती शिवलिंगाची पूजा करीत असताना भीम सरोवरात उतरला. त्यातील सुगंधित कमळ त्याने मुळातून उपटले आणि ते घेऊन पळू लागला. पूजा संपवून केशिकी प्रचंड वेगाने भीमाचा पाठलाग करू लागली. अग्नीच्या

ज्वाळांप्रमाणे तिचे केस वाऱ्यावर उडू लागले आणि त्यांनी भीमाला घेरले.

हनुमानाच्या सूचनेनुसार भीमाने आवश्यकते-प्रमाणे हनुमानाचे रोम फेकले आणि अशा रीतीने यक्षिणीला भक्तीच्या आवेशात मग्न ठेवले. आपले रक्षण करीत भीम शेवटी कदलीवनात हनुमानापाशी पोचला.

हनुमानाला कमल-पुष्प दाखवीत भीम म्हणाला- "आपल्या कृपेने मी विजय मिळवून परत आलो आहे. भविष्य काळी कौरव व पांडव यांच्यात जे युद्ध होणार आहे, त्यावेळी आपण मदत करावी अशी मी स्वत: व आपल्या भावांतर्फे आपणास नम्र प्रार्थना करतो." आणि भीमाने भक्तिपूर्वक हात जोडले.

हनुमान भीमाला म्हणाला- "भीमा, त्या काळी युद्ध कारण्यासारखी माझी अवस्था नसेल. तुझ्या आग्रहा खातर मी युद्धात तुम्हा भावांना मदत करण्यासाठी एक गोष्ट करीन. युद्धात तुझा भाऊ अर्जुन ज्या रथावर आरूढ झालेला असेल, त्याच्या ध्वजाचे संरक्षण मी करीन. तुम्हा भावांना विजयश्री निश्चित मिळणारच! आता तू निश्चिंतपणे जाऊन हे फूल आपल्या बायकोला दे आणि तिची मनोकामना पुरी कर. मायावी हरणाच्या मोहात पडल्यामुळे त्या काळी सीतेला केवढ्या यातना सहन कराव्या लागल्या. आपल्या पत्नीला तू समजाऊन सांग की असले मनोरथ योग्य नव्हेत. हा माझा उपदेश तू तिला सांग. या सुगंधित कमळाने तिने शिवाचे पूजन करावे. शिवाची पूजा-अर्चा केल्याने तुम्हा सर्वांचे कल्याण होईल. तुम्हाला सुख-संपत्ति मिळेल. हे फूल कधी ही सुकत नाही हे लक्षात ठेव." असे निवेदन करून हनुमानाने भीमाला आशीर्वाद दिला आणि त्याचा निरोप घेतला.

भीमाने द्रौपदीच्या हाती फूल दिले आणि तिच्या हस्ते शिवाची पूजा करवली. हनुमानाने सांगितलेल्या सर्व गोष्टी भीमाने द्रौपदीला ऐकवल्या.

द्रौपदीने सगळं ऐकून घेतलं आणि लाजून हसत म्हणाली- "मी सुगंधित कमळाची इच्छा प्रदर्शित केली, म्हणूनच तर तुम्हाला हनुमानाचं दर्शन घडलं नि त्यांच्याकडून आपल्याला अभय-दान मिळालं! आपला तर फायदाच झाला. नाही का?"

भीमासह सर्व पांडवांनी होकारार्थी मान हलवली. हनुमानाची कृपा-दृष्टि प्राप्त झाल्यामुळे सर्वांना आनंद झाला.

आपल्या प्रतिज्ञेप्रमाणे पांडवांनी बारा वर्षांचा वनवास संपविला आणि आणखी एक वर्ष अज्ञातवास ही निर्विघ्नपणे पार पाडला. त्यांनी राज्यातील आपल्या हिश्श्याची मागणी करण्यासाठी श्रीकृष्णाला कौरवांकडे आपला राजदूत म्हणून पाठवले.

श्रीकृष्णाचा न्यायोचित प्रस्ताव दुर्योधनाला पसंत पडला नाही. श्रीकृष्ण व त्याचे संदेश त्याने धुडकावून लावले. यानंतर पांडव व कौरव यांचा समझोता कधी होऊच शकला नाही. दोन्ही पक्षात युद्ध अनिवार्य झाले. कुरुक्षेत्रावर रणवाद्यांची गर्जना झाली.

अर्जुनाच्या रथावर फडफडणाऱ्या ध्वजावर सूक्ष्म रूपात हनुमान विराजित झाला. श्रीकृष्ण अर्जुनाच्या रथाचा सारथी झाला. रणभूमीवर दोन्ही बाजूंच्या सैन्यांच्या मध्यभागी विजय-ध्वज दिमाखाने फडकत राहिला.

कुरुक्षेत्रावर महाभारताचा रण-संग्राम झाला. श्रीकृष्णाने सारथी बनून अर्जुनाला मार्गदर्शन केले, त्याला स्फूर्ति दिली, प्रेरणा दिली आणि त्याच्याकडून अद्‌भुत युद्ध करविले. अर्जुनाने शत्रूंचा संहार केला आणि युद्धात विजय मिळवला. श्रीकृष्णाला विजयसारथी अशी संज्ञा मिळाली.

दु:शासनाने द्रौपदीचे केस पकडून तिला फरपटत भर सभेत आणले. आपली बायको व आपला परिवार यांच्या अपमानाने क्रुद्ध होऊन भीमाने सर्वांसमक्ष प्रतिज्ञा केली की

दु:शासनाच्या रक्ताने द्रौपदीचे केस माखल्यावरच तिचा अंबाडा बांधीन. आपल्या प्रतिज्ञेनुसार भीमाने दु:शासनाची छाती फाडून त्याच्या रक्ताने द्रौपदीचे केस माखले नि मग तिचा अंबाडा बांधला. हनुमानाच्या सूचनेनुसार द्रौपदीने आता सुगंधित कमळ आपल्या अंबाड्यात घातले. आणि श्रद्धा व भक्तिभावपूर्वक हनुमानाला नमस्कार केला.

गदा-युद्धात भीमाने दुर्योधनाला चांगलेच जखमी केले होते. आता भीमाच्या सर्व प्रतिज्ञा पूर्ण झाल्या. अधर्माच्या मार्गाने जाऊन कौरवांनी आपण होऊनच आपले नुकसान करून घेतले होते. त्यांचा सर्वनाश झाला. धर्म-मार्गाचे अनुसरण करून पांडवांनी विजयश्री प्राप्त केली.

श्रीकृष्ण हनुमानाची प्रशंसा करीत म्हणाला- "हनुमान, सतत सत्कार्य करावे असे तुला नित्य वाटते. ही तुझी श्रद्धा गौरवास्पद आहे. म्हणूनच त्या काळी तू रावणाचा संहार करण्यासाठी रामाला मदत केलीस आणि आपल्या धर्माचे पालन केलेस. आपल्या आदर्शाचे पालन करून तू कृतकृत्य झालास. आता या कुरुक्षेत्रावरील महासंग्रामात विजयध्वजाच्या रूपात फडकून तू धर्मराजाच्या विजयाचे कारण बनलास!"

तेव्हा हनुमान नम्रतापूर्वक म्हणाला- "महारथी अर्जुनाला आपल्यासारखे सारथी मिळाल्यावर जय अन्यत्र कुठे जाणार? तिन्ही लोकात क्रिया-सिद्धीहून अधिक महत्त्वाची शक्ति कोणती? मी तर केवळ एक चिन्ह बनून राहिलो!"

श्रीकृष्णाने शाश्वत सत्य सांगितले- "होय, तू नित्य कार्य-सिद्धीचे चिन्ह बनून राहशील! सर्व काळीं, सर्व युद्धात ज्या ध्वजावर तुझे चिन्ह असेल, त्याला निश्चित विजय मिळणार. विजय-ध्वजाच्या रूपात त्याचा नित्य आदर केला जाईल व त्याला अमर्याद कीर्ति प्राप्त होईल."

पांडवांनी हनुमानाला नम्रतापूर्वक नमस्कार केला व हनुमानाने अंत:करणपूर्वक त्यांना आशीर्वाद दिला. श्रीकृष्णाचा आशीर्वाद घेऊन हनुमान गंधमादन पर्वतावर उडत गेला. तेथील प्रशांत वातावरणात राम-नामाचा जप करीत आपले जीवन सार्थक करू लागला.

नवा जावई

विवाहानन्तर तीनच महिन्यांनी नवीन जावई प्रभाकर सासुरवाडीला आला अन् सासू गौरी हिला त्याचे येणे म्हणजे एक डोकेदुखीच बनून राहिली. दसऱ्याला जेंव्हा प्रथम तो आला, तेव्हा गौरीने कौतुकाने बनवलेली पक्वान्ने त्याने पोटभर खाल्ली अन् खूप प्रशंसाही केली. त्यावेळी आपली प्रशंसा ऐकून गौरीला फारच आनन्द वाटला. प्रभाकर बोटे चाटचाटून खात राहिला अन् तोंडाने स्तुतीही करत राहिला.

"अग आई, तुझ्या जावयाला रसगुल्ले फारच आवडतात हं! त्यांची आजी अगदी मरेपर्यन्त त्याना रसगुल्ले करून खायला घालत असे. ती जिवन्त असेपर्यन्त अगदी रोज रात्री झोपायच्या वेळी ते रसगुल्ले खाल्ल्यावाचून झोपतच नसत म्हणे!" लाडकी लेक सुधाही नवऱ्याचे कौतुक सांगू लागली.

"पण सुधा, तुला माहीतच आहे की मला बाकी सगळी पक्वान्नं बनवता येत असली तरी रसगुल्ले करायला नाही येत! कधी रसगुल्ले करायची वेळच नाही आली. तुला येतात का करता? नवऱ्याला आवडतात म्हणून तू करायला शिकलीच असशील! त्यासाठी तर सुभद्राचेच पाय धरायला हवेत." गौरी दु:ख प्रकट करत म्हणाली.

लेक अन् जावई ज्या दिवशी घरी जायला निघाले, त्या दिवशी गौरीने सुभद्राकडून रसगुल्ले बनवून घेतले; अन् डबा हाती देऊन त्यांना रवाना केले.

तीन दिवसातच प्रभाकरने रसगुल्ल्यांचा डबा रिकामा केला. चौथ्या दिवशी सासुरवाडीला जाण्यासाठी गाडी घेऊन आलेल्या प्रभाकरला सुधा म्हणाली, "आपण तीन दिवसांपूर्वीच दसऱ्याला आईकडे गेलो होतो ना? मग लगेच इतक्या लवकर जाणं बरं दिसेल का? काही झालं तरी तुम्ही जावई आहात." नवऱ्याच्यां उतावळेपणाचे तिला आश्चर्यच

वाटले.

"अुगीच काहीतरी बोलू नकोस. आज अश्वयुज पौर्णिमा आहे. सुभद्राकडून रसगुल्ले करवून घेअून खाल्ल्याशिवाय माझा आत्मा शान्त नाही होणार. अग, परवा तुझ्या आईनि दिलेले रसगुल्ले इतके झकास होते की मी खातच राहिलो. अन् सासूने प्रेमाने दिले तर बिघडले कोठे? मी जितके अधिक रसगुल्ले खाईन तेवढे सासूचे प्रेम वाढेल जावयावर! कळले?" प्रभाकर म्हणाला.

प्रथम आज पौर्णिमा आहे. नंतर काय, तर एकादशी आहे; तर कधी शिवरात्र आहे-असे बहाणे करत लग्नानंतरच्या तीन चार महिन्यात प्रभाकर एकसारखा सासुरवाडीला जाअून सुभद्राच्या हातचे रसगुल्ले खात राहिला; अन् दर वेळी बरेचसे घरीही नेत राहिला.

यावेळी त्रयोदशीचे कारण पुढे करून प्रभाकर सासुरवाडीला पोचला.

"याच्या तावडीतून आता आपली सुटकाच नाही का? जन्मभर काय याचा असा त्रासच सहन करत रहावा लागणार आहे की काय? कौतुकाने एकदा, दोनदा, तीनदा दिले रसगुल्ले! आता काय जन्मभर देत राहू की काय? अन् जावयाला तरी हे शोभतं का? तारतम्य आहे की नाही?" असे स्वतःशीच बडबडत राहिली गौरी.

त्या दिवशी आपले दुकान बन्द करून सुधाचे बाबा दुपारी घरी जेवायला आले, अन् गौरीला म्हणाले, "लेक अन् जावई आज संध्याकाळी परतणार आहेत ना घरी?"

"रसगुल्ले बनवले तरच जावई घराबाहेर पाअूल काढील. जरूर ते सामान देअून नोकराला पाठवायला हवं सुभद्राकडे! म्हणजेच संध्याकाळपर्यन्त तयार करून पाठवेल ती. ती जर उद्या करीन म्हणाली तर जावई-बापूंचा मुक्काम वाढलाच एक दिवस. म्हणून ताबडतोब सगळं सामान आणून द्या. म्हणजे स्वारी आजच रवाना होईल आपल्या घरी." गौरी काहीशा नाराजीने म्हणाली.

"पण आपला रंगा तर अुत्सव पहाण्यासाठी सुट्टी मागून गेलाय." सुधाचे बाबा म्हणाले.

"तुम्ही पण कमालच केलीत! आता कोणाला तरी पाठवून त्याला ताबडतोब बोलावून घ्या." गौरी म्हणाली.

रंगाला निरोप मिळाल्यावर तो घाबरूनच गेला. त्याने आपल्या बायकोला अुत्सव पहायला न्यायचे कबूल केले होते. निरोप ऐकून तीही खूप चिडली. डोक्यातली फुलं काढून तिने चुरगाळून टाकली. नेसलेली नवी साडी सोडून, जुनी नेसून दरवाजाजवळच चटई पसरून ती त्यावर फुरंगटून बसली.

रंगा तरी बिचारा काय करणार? मालकाचा हुकूम कसा टाळणार? तो आपल्या घरून निघून मालकाकडे गेला. आवश्यक वस्तु त्याच्या हाती देत गौरी म्हणाली, "नीट सावध रहा. सुभद्राचे रसगुल्ले तयार होईपर्यन्त नीट लक्ष ठेव, इकडेतिकडे कुठे जाअू नकोस. रसगुल्ले तयार झाले की लगेच घरी घेऊन ये. म्हणजे जावऊबुवा घराकडे कूच करतील. समजलं ना?"

रंगा सुभद्राकडे गेला, तेंव्हा घरात मुलांची गर्दी जमलेली होती. सुभद्रा रंगाला म्हणाली, "तुझ्या मालकिणीला मी दर आठवड्याला रसगुल्ले बनवून देते. पण काय अुपयोग? बदल्यात ती कधी एक फुटकी कवडीही देत नाही. फुकटच मेहनत माझी! आज तर माझ्या बहिणीची मुलंही आलीयत माझ्याकडे. आज नाही जमणार बाबा रसगुल्ले करायला! त्यांना जाऊन सांग की उद्या वेळ मिळाला तर देईन करून."

तिचे बोलणे ऐकून रंगाही नाराज झाला. आता अुत्सवाला जायची वेळही टळून गेली. रसगुल्ल्यांचे काम दुसऱ्या दिवसावर गेलं, तर अुद्याही अुत्सवाला जाता येणार नाही! बायको तर माहेरीच जाईल पळून! रसगुल्ल्यांच्या कटकटीतून स्वतःला कसे सोडवावे याचा विचारात पडला तो.

अचानक त्याला एक अुपाय सुचला. सुभद्राला आपला विचार सांगून तो म्हणाला, "इतक्या वेळा तू रसगुल्ले बनवलेस! या अुपायानं तुला मेहनतीचे पैसे ही मिळतील अन् प्रत्येक वेळच्या या फुकटच्या कामातूनही सुटशील तू."

सुभद्रा खुशीने कबूल झाली.

रंगाने जेंव्हा 'आज रसगुल्ले बनत नाहीत' असे सांगितले, तेंव्हा प्रभाकरने घरी जाण्याचा बेत पुढे ढकलला. प्रभाकर घरामागच्या आंब्याच्या झाडाखाली बसलेला आहे, असे पाहून रंगा त्याच्याजवळ जाऊन म्हणाला, "छोटे मालक, सुभद्रानं तुमच्यासाठी रसगुल्ले बनवायला नकार दिला. पण आपल्या भाचरांसाठी तिनं बनवलेत रसगुल्ले."

रंगाचे बोलणे ऐकूनच प्रभाकरच्या तोंडाला पाणी सुटले. तो म्हणाला, "पण ते रसगुल्ले आपल्याला कसे मिळतील?"

"आपण जाऊ या तिच्या घरी. मुलं सारखीच खात आहेत, म्हणून सुभद्रानं ते एका हंडीत घालून लपवून ठेवलेत. अंधारात जाऊन आपण ती हंडी घेऊन आलो, तर आपलं काम साधून जाईल." रंगाने अुपाय सुचवला.

"असं कसं होईल? मी नवीन जावई आहे. असं अुगीच कुणाकडे तरी जाणं बरं नाही दिसणार." संकोचत प्रभाकर म्हणाला.

"रसगुल्ल्यांची गोष्ट आहे ना! त्यासाठी इतका संकोच कशाला? मला असं कळलंय की रसगुल्ले बनवून घ्यायच्या बदल्यात तुमची सासू सुभद्राला काहीच देत नाही. अन्याय नव्हे का हा? निदान पंचवीस रूपये तरी द्यायला हवेत आतापर्यंतचे, तेंव्हा पैसे द्यायच्या निमित्ताने जा तिच्याकडे. बाकीचं मी पाहून घेईन." रंगा धीर देत म्हणाला.

प्रभाकर त्याच्याबरोबर निघाला तर खरा, पण त्याच्यात तितका अुत्साह नव्हता. त्यांना सुभद्राच्या घरी पोचतापोचता अंधार झाला. सुभद्रा तेंव्हा घरात एकटीच होती.

"औं? तुम्ही, अन् माझ्या घरी? मी तर निरोप दिला होता, की रसगुल्ले अुद्या करून देईन." प्रभाकरला पहाताच सुभद्रा म्हणाली.

"मला असं समजलं की, इतक्या वेळा तू रसगुल्ले बनवून दिलेस, अन् पैसे नाही घेतलेस अजून. तुला हे पंचवीस रुपये देण्यासाठी आलोय मी." असे म्हणत प्रभाकरने तिला पैसे दिले.

इतक्यात रंगा तिला म्हणाला, "सुभद्रा, तुझा नवरा कुठे निघून गेला कळलंच नाही ना? चार दिवसांपूर्वी माझ्या मेव्हण्यानं पाहिलं त्याला शहरात. सांगत होता की तो खूप जाड झालाय अन् चेहऱ्यावर चांगलं तेजही आलंय."

सुभद्राने चेहरा असा केला, की जणु काही जावयासमोर पळून गेलेल्या नवऱ्याबद्दल बोललेलं तिला आवडलं नाही. ती रंगाला गल्लीच्या तोंडाशी घेऊन गेली. त्याच्याशी एकट्याशी काही बोलायचा बहाणा दाखवला.

बाहेर जाण्यापूर्वी रंगाने प्रभाकरला डोळ्यांनी खुणावले. तो लगेच स्वयंपाकघरात घुसला अन् हंडीत जे काय होतं ते बरोबरच्या प्लॅस्टिक पिशवीत ओतलं. हंडीत काही राहिले नाही याची खात्री करण्यासाठी त्याने आत हात घातला. हाताला लागल्या त्या गोळ्या तो खाऊ लागला.

बस! प्रभाकरच्या तोंडाची एकदम आग आग होऊ लागली. लाल मुंग्या त्याच्या चेहऱ्याला अन् हाताला डसू लागल्या! हंडीत रसगुल्ले नसून जनावरासाठी बनवलेल्या कसल्याशा औषधी गोळ्या होत्या! त्याचा सारा चेहरा मुंग्यांनी चावल्यामुळे सुजून आला अन् लालही झाला! हळूहळू कण्हत सर्वांचा डोळा चुकवून मागची भिंत ओलांडून तो रस्त्यावर आला.

रंगा बरोबर तिथेच अुभा होता-त्याची वाट पहात. प्रभाकरजवळ येत तो म्हणाला, "काय झालं छोटे मालक? सुभद्राशी काही न बोलताच असं भिंत ओलांडून येणं बरं दिसतं का?" नाराजीचे नाटक करत तो म्हणाला.

प्रभाकर हळूच म्हणाला, "ओरडू नको रंगा. घरी पोचतापोचता सर्व सांगतो तुला, पण हे रहस्यच राहू दे हं! घे, अगोदर हे दहा रुपये घे तुला बक्षीस!" त्याने रंगाला पैसेही दिले.

घरी पोचल्यावर अर्ध्या तासाने प्रभाकर गौरीला म्हणाला, "सासूबाई, अलिकडे गोडाचा त्रास होतो मला! आज दुपारी तुम्ही वाढलेलं पक्वान्न खाऊन माझा चेहराही सुजला पहा. आता यापुढे गोड न खायचं पक्कं ठरवलंय मी. सकाळीच सुधाला घेऊन आपल्या गावी जायचं मी ठरवलंय."

जावयाच्या या बोलण्याने गौरी आणि रंगाही खूश झाले.

महाभाग्य

एका गावात श्रीपती यादव नावाचा एक गुराखी रहात असे. तो तरूण असून चांगला साहसीही होता. त्यामुळे देशात निरनिराळ्या ठिकाणी भ्रमण करावे, हिमालयातील निरनिराळ्या ठिकाणी जाऊन तेथील सुंदर निसर्ग-दृश्ये पहावीत, गंगा-स्नान करावे, जंगलातील विविध पशु-पक्षी जवळून पहावेत, युद्धात भाग घ्यावा अशा तऱ्हेचे विचार वारंवार त्याच्या मनात येत.

एक दिवशी असलेच काही विचार करत तो एका झाडाखाली आडवा झाला. थोड्याच वेळात त्याला गाढ झोप लागून गेली. झोपेत त्याला एक विचित्र स्वप्न पडले.

स्वप्नात त्याने पाहिले की आपण एका उंच डोंगरावर चढत आहोत. चढून झाल्यावर तो तिथल्या सिंहासनावर बसला. शेजारी एक सुंदरशी राणीही बसली होती. आश्चर्यचकित होऊन त्याने आपल्या डोक्याकडे हात नेला, तर त्याच्या हाताला एक रत्नजडित मुकुट लागला. त्याला वाटले की मी आता राजा झालो. आता आपण मनात येईल ते करू शकू. आपल्याला कोणाची भीति नाही.

'मी राजा आहे राजा!' असे ओरडतच तो जागा झाला. श्रीपतीला कळून चुकले की 'हे सारे स्वप्नच आहे!' समोर तर गुरे चरत होती अन् स्वतः तो त्या झाडाखालीच झोपलेला होता. 'काय छान स्वप्न पडलं आपल्याला!' असा विचार करता करता तो पुन्हा आपल्या विचारात गढला.

दुसऱ्या दिवशीही त्याला पुन्हा तेच स्वप्न पडले. त्याला वाटले की पुन्हा कदाचित् ते खरे ही होईल! 'उद्या पुन्हा जर तेच स्वप्न पडलं तर आपण डोंगर चढायचाच' असा त्याने निश्चय केला. 'कदाचित डोंगरापलिकडच्या बालापुर राज्याचा मी राजाच बनेन!' असेही त्याला वाटले.

भाग्यश्री जाधव

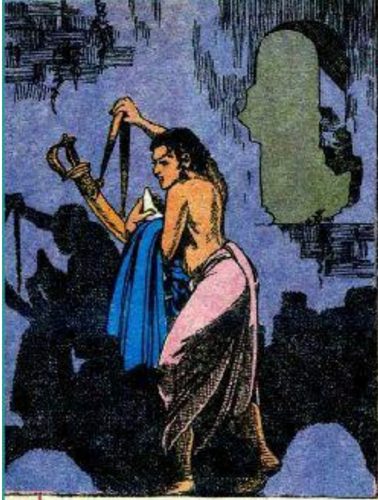
तिसऱ्याही दिवशी पुन्हा तेच स्वप्न पडल्यावर मात्र गुराख्याच्या कामाला रामराम ठोकून श्रीपती लगेच डोंगराकडे निघाला. मोठ्या कष्टाने संध्याकाळपर्यन्त तो डोंगरमाथ्यावर पोचला. पण तेथे त्याला सिंहासन आढळले नाही. तरीही निराश न होता अंधार होता होता तो बालापुर राज्यात पोचला.

श्रीपतीला आता भूक लागली होती. पण अजून आसपास कोठे गाव दिसत नव्हते. त्यामुळे जेवण कोठे मिळण्याची शक्यता नव्हती. प्यायला पाणी नव्हते. क्षणोक्षणी भूक वाढू लागली. सीमेवर फक्त दाट जंगलच होते. रात्र एखाद्या झाडाखाली काढायचे त्याने ठरवले.

हातपाय दुमडून तो एका झाडाखाली आडवा झाला. न अंगाखाली घोंगडी, न डोक्याखाली उशी! पण भुकेमुळे त्याला झोप येईना. इतक्यात चार-पाच घोडेस्वार आपसात बोलत येत असल्याची त्याला चाहूल लागली.

श्रीपती लक्षपूर्वक त्यांचे बोलणे ऐकू लागला. त्याला असे समजून आले की इथेच थोड्या अंतरावर झाडांच्यामागे एक ओसाड पडलेले घर आहे, अन् रात्र त्याच घरात घालवायचा या घोडेस्वारांचा इरादा आहे. श्रीपती लपतछपत त्यांच्या मागे गेला. थोड्याच वेळात सारेजण त्या उजाड घराशी पोचले. घोड्यांवरून उतरून ते स्वार चादर पसरून त्यावर आडवे झाले. 'आता पुढे काय?' अशा विचारात श्रीपती घराच्या भिंतीला चिकटून उभा राहिला. त्याला वाटले की, हे कोणी चोर असावेत. थोड्याच वेळात त्याचा संशय खराही

ठरला. त्यांच्यातल्या एकाने गंभीर आवाजात दुसऱ्याला विचारले, ''घारू, आज तुला काय प्राप्ती झाली? तू तर मोठा चतुर चोर! तुला रोज काही तरी नवी वस्तु लाभते! आज ही काही तरी छान माल मिळाला असला पाहिजे तुला! काय मिळालं ते तरी सांग.''

घारू नावाचा तो चोर म्हणाला, ''नाईक, आज मला अशी वस्तु लाभलीय की स्वप्नातही आपण तिची कल्पना करू शकणार नाही. माणूस नक्कीच मोठा करोडपती असला पाहिजे. मी त्याचा कमीज चोरलाय आज. जेव्हां लागेल, तेंव्हा त्याचा खिसा हलवला, की त्यातून मोहोरा सांडू लागतात! आता आपल्याला कशाची ददात नाही. हा पैशांचा जिवंत झरा आहे झरा! इथून पुढे चोरी करायचं काम बंद. ही खाण जवळ असली की चोरी करून पैसे मिळवायचं कारणच काय? आज आपण आगदी खूश आहोत!''

नाइकाने त्याला शाबासकी देऊन दुसऱ्याला विचारले, ''काय कोल्होबा? तुम्ही कशावर हात मारलात आज? का आलात नुसतेच हात हालवीत? कालही काही आणलं नाही तुम्ही, निदान आज तरी छान पैकी काही?''

कोल्होबा नावाचा चोर उत्तरला, ''आज माझंही भाग्य उजळलं नाईक! प्राण संकटात पडलेला एक सेनापती दिसला मला. त्याचा मुकुट चोरलाय मी. असातसा नव्हे! तो डोक्यावर असला की मनात आणू तेव्हां एकाच वेळी तीन दिशांना बाणांचा वर्षाव सुरू होतो त्यातून! हा मुकुट डोक्यावर घातला की काय वाटेल त्याच्याशी युद्ध करावे. आपला जय निश्चित! अशी वस्तु अलम दुनियेत मिळायची नाहीं.''

''वा, वा! तू खरोखरचा कोल्हाच आहेस! अरे अस्वलमामा, तुझी काय कमाई रे आजची?'' नाइकाने तिसऱ्याला विचारले.

''मालक, मला आज एक तलवार मिळालीय. हवी तेंव्हा ती जमिनीत भोसकली की त्यातून हजार सैनिक बाहेर पडतात. कितीही वेळा खुपसा; दरवेळी हजार नवे सैनिक तयार! आहे की नाही अत्यंत अद्भुत शस्त्र? आपण कधी ऐकले नव्हते, कधी पाहिले नव्हते! या तलवारीच्या साह्याने शत्रूचा पराभव करणे म्हणजे हातचा मळ!'' अस्वलमामा बोलला.

''झकास! आजचा दिवस छानच म्हणायचा. बरं चला, आता आपापल्या वस्तु भिंतीला टांगून ठेवा अन् झोपा लवकर. उद्या लवकर उठून खूप कामं आहेत आपल्याला.'' नाइकाने सुचवल्या बरोबर थोड्याच वेळात सर्वजण घोरू लागले.

श्रीपतीने सर्व काही ऐकलेच होते. ते सगळे झोपल्याची खात्री करून भिंतीवर लटकवलेला कमीज, मुकुट अन् तलवार काढून घेऊन त्याने मांजराच्या पावलांनी तिथून पलायन केले. आता त्याच्या हाती तीन मूल्यवान वस्तु आलेल्या होत्या. त्यांचा उपयोग करून तो अनेक सहसाची कामे करू शकत होता.

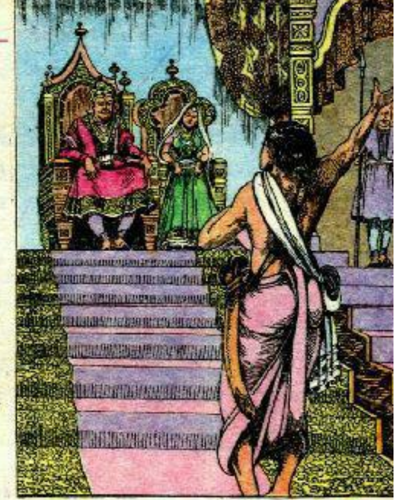
दोन दिवसात तो बालापुर राजधानीत पोचला. राजवाड्यावर जाऊन त्याने राजाला भेटायची परवानगी दरबानाकडे मागितली.

दरबान म्हणाला, ''कोण आहेस एवढा तू? राजाची भेट काय इतकी सोपी असते होय?''

''ओहो तू माझं नाव ऐकलं नसावंस असं वाटतंय. महावीर श्रीपती माहीत नाही तुला? तू नुसतं राजे साहेबांना सांग. ते आदरपूर्वक मला बोलवून घेतील.'' श्रीपती रुबाबात म्हणाला.

''आपण महावीर श्रीपती? यावं यावं महाराज!'' असे म्हणत एक सैनिक श्रीपतीला आत राजाकडे घेऊन गेला.

त्यावेळी सिंहासनाजवळ राजकुमारीही बसलेली होती. तिला पाहताच त्याला वाटले की, आपले स्वप्न खरेच होणार. कारण त्याने

स्वप्नात जी राणी पाहिली ती अगदी राजकुमारी सारखीच होती दिसायला.

श्रीपतीला पाहून राजाने विचारले, ''काय पाहिजे तुला? हे काय काय बरोबर घेऊन आला आहेस? अन् कशासाठी?''

श्रीपतीने राजाला अगोदर फक्त आपल्याजवळच्या मुकुट आणि तलवारीबद्दलच सांगितले; अन् तो म्हणाला की, ''मी या दोन वस्तुंच्या साह्याने खूप लढाया जिंकल्या आहेत. मी एक सिद्धहस्त योद्धा आहे.'' पुढे तो असे ही म्हणाला की, ''मनात आणीन तर मी सगळं जग जिंकू शकेन.''

त्याच्या आत्मविश्वासयुक्त बोलण्याने राजा प्रसन्न झाला. तो म्हणाला, ''ठीक आहे, जग

नंतर जिंक. आधी मला गांधार राज्य जिंकून दाखव.''

''तो तर माझ्या डाव्या हातचा मळ! पण मला एक मागणं मागायचंय. मी गान्धार जिंकून दिला, तर राजकुमारीचा विवाह माझ्याशी करून द्याल?'' श्रीपतीने निर्भीडपणे मागणी केली.

हसत हसत राजाने ते मान्य केले. त्याला असे वाटले की गांधारच्या निमित्ताने आपल्या राज्यावरचे संकट टळले, तर या तरुणाला जावई बनवायला काय हरकत आहे? असा चांगला पराक्रमी जावई मिळणे गौरवास्पदच होईल.

काही सैनिक बरोबर घेअून श्रीपतीने गांधारवर हल्ला चढवला. निकराची लढाई झाली. दोन्ही बाजूंचे बरेच सैनिक कामी आले. पण सैनिकांची गरज भासताच श्रीपती तलवार जमिनीत खुपसून नवीन सैनिक मिळवत राहिला, आणि मुकुटाच्या मदतीने तुफान वेगाने बाणांचा वर्षावही करत राहिला. त्याने शत्रुसैन्याचा पार धुव्वा अुडवला!

संध्याकाळपर्यन्त अुरलेले सैनिक बरोबर घेअून गांधार राजा पळून केला आणि आपल्या सैनिकांच्या जयजयकार ध्वनीत श्रीपती बालापुरमधे परत आला. तो सरळ राजाकडे गेला.

राजाने मोठ्या प्रेमाने श्रीपतीचे अभिनन्दन केले. तो म्हणाला, ''श्रीपती, तुझ्यापेक्षा अधिक लायक जावई मला मिळणं अशक्यच आहे. मी तर आता म्हातारा झालोय. तुलाच माझ्या राज्याचा 'राजा' घोषित करून राज्याभिषेकही अुरकून घेतो लगेच.''

राजकुमारीशी श्रीपतीचा विवाह थाटामाटात साजरा झाला अन् नंतर तो सिंहासनाधीन झाला. तो सिंहासनावर बसला तेंव्हा मुकुट घालून राजकुमारीही त्याच्याशेजारी बसली. स्वप्न खरे झाल्याचे पाहून श्रीपतीला फारच आनन्द झाला. अन् इतका पराक्रमी पति मिळाल्यामुळे राजकुमारी ही खूष झाली!

बहुरूपा वसुन्धरा

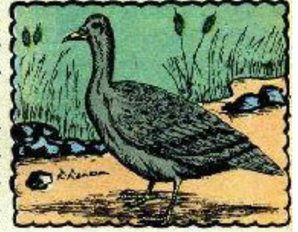
प्राचीन पक्षी

असा अंदाज आहे की जगात ९,६०० प्रकारचे पक्षी आहेत. परन्तु त्यातल्या ६,००० प्रकारच्या पक्ष्यांची संख्या दिवसेंदिवस कमी होत चालली आहे. अन् त्यातही मोठ्या दु:खाची गोष्ट ही की १०० प्रकार तर नामशेष होण्याच्या मार्गावर आहेत. याचे कारण काय बरे असू शकेल? आपल्या घरांच्या आसपास झाडे असतील तरच त्यांवर पक्षी येअून बसतील ना? झाडेच नसतील तर ते येतीलच कसे? मानवाने आपल्या सोयीसाठी बेसुमार जंगलतोड केली आहे. त्याचे फळ म्हणूनच ही पक्ष्यांची संख्या घटत आहे. युरोपमधील पांढरेशुभ्र बगळे व अमेरिकेतील पिवळ्या चोचीची कोकिळा तर आज अस्तित्वातच नाही! त्यांना आता 'प्राचीन पक्षी' या सदरात घालायला हवे.

अंडी अुबवण्यातील कुशलता

थंडी वाजली तर आपण चादर लपेटून घेतो, लाकडे वगैरे जाळून अुष्णता निर्माण करतो किंवा इलेक्ट्रिक हीटर चालू करतो. पण खुल्या हवेतले पक्षी या थंडीला कसे तोंड देत असतील? मुख्यत: अंडी अुबवण्यासाठी आवश्यक ती अुष्णता कशी निर्माण करतात? नैसर्गिक अुपायातच ही शक्ती सामावलेली आहे. अंडी अुबवण्यात कुशल असणाऱ्या, ऑस्ट्रेलियातल्या 'मल्लीफॉल' पक्षाचेच अुदाहरण पहा. मादी अंडी घालायला सुरुवात करण्यापूर्वीच नरपक्षी तीन फूट लांब व एक फूट रुन्द असा खड्डा खोदतो अन् तो पानांनी भरून काढतो. पाने पिकू लागली की त्यात अुष्णता अुत्पन्न होते. नन्तर नर आपल्या चोचीने त्यात एक भोक पाडून आवश्यक तितकी अुष्णता आहे की नाही, याचा अंदाज घेतो. जरूर वाटली, तर रेती कमी करतो. मादी आठवड्याला एक, या प्रमाणे सहा महिने अंडी घालत जाते. नंतर दर आठवड्याला एक, या प्रमाणे अंड्यातून पिल्ले बाहेरे पडू लागतात.

भारतात राक्षसी पाली

आपल्या देशातही डायनोसोर्स नावाच्या राक्षसी पाली होत्या, यावर विश्वास ठेवणे भाग पडत आहे. गुजरायेतल्या खेरे जिल्ह्यात अश्मावशेषात परिवर्तित झालेली सुमारे १००० अंडी गेल्या दहा वर्षात सापडली आहेत. १२ से.मी. अुंच व ७ से.मी. लांबीची ही अंडी अश्मात रुपान्तरित झाल्यामुळे चांगलीच वजनदार आहेत. ही अंडी डायनोसोर्सचीच असल्याचा शास्त्रज्ञांचा अन्दाज आहे. पंजाब विश्वविद्यालयातील संशोधकांच्या मते ती ६५,०००,००० वर्षापूर्वीची असावीत.

